

Ammattikalastus tuulten pyörteissä

Merialueen troolikalastajien muutosvalmius ja suhde ammattiinsa

Jurvansuu Sari

Julkaisija

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos

KUVAILEHTI

Julkaisuaika

Lokakuu 1995

Tekijä

Jurvansuu, Sari

Julkaisun nimi

Ammattikalastus tuulten pyörteissä. Merialueen troolikalastajien muutosvalmius ja suhde ammattiinsa.

Julkasun laji

Tutkimusraportti

Toimeksiantaja

Elinkeinokalatalouden tutkimusyksikkö

Toimeksiantopäivämäärä

Huhtikuu 1994

Projektin nimi ja numero

Ammattikalastuksen profiilit (312040)

Tiivistelmä

Tämä merialueen troolikalastajan arkipäivää ja toimintaedellytyksiä kuvaava raportti liittyy osana valtakunnalliseen ammattikalastuksen profiilit- tutkimukseen, jota varten haastateltiin henkilökohtaisesti 207 merialueen ja 60 sisävesialueen kalastajaa. Lomakehaastattelun rinnalla tutkimuksessa käytettiin nauhoitettua teemahaastattelua, jossa kalastajat omin sanoin kertoivat ammattinsa sisällöstä ja asenteistaan tulevaisuuteen. Tämä silakan avomerikalastajan arkipäivää ja muutosvalmiutta sekä siihen liittyviä ongelmia kuvaava osaraportti perustuu 28 kalastajan teemahaastatteluihin.

Silakan troolikalastuksessa on edelleen elämäntapakalastajuuden piirteitä: suurimmalla osalla kalastajista ammatin päämääränä ovat toimeentulon kannalta riittävät ansiot ja taloudellisten riskien karttaminen. Kalastusta pidetään erillisenä ammattina eikä sen rinnalle haluta muuta yritystoimintaa, minkä takia kalastajat ovat kiinnostuneita lähinnä vain varsinaisen kalastuksen kehittämisestä. Troolikalastajan arkipäivää luonnehtii kalastuksen heikko kannattavuus ja Euroopan Unioniin liittymisen myötä kasvanut epävarmuus. Tulevaisuuden uhkakuvina kalastajat kokevat kalan hinnan alenemisen, mahdollisen rehupyynnin kieltämisen, lisääntyvän kilpailun ja kalastuksen säätelyn. Ammattikalastuksen lähivuosisien muutospainet edellyttävät tiiviimpää viranomaisten ja ja kalastajien keskinäistä vuoropuhelua.

Asiasanat

Ammattikalastus, troolikalastus, elämäntapa, ammatin arvostus, muutosvalmius, sopeutumiskeinot, kalastuksen tulevaisuus

Sarjan nimi ja numero

Kala- ja riistaraportteja nro 37

ISBN

951-776-020-5

ISSN

1238-3325

Sivumäärä

42 s.

Kieli

Suomi

Hinta

Luottamuksellisuus

Julkinen

Jakele

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos
Reposaaren toimipiste
Pleikinkatu 1
28900 Pori

Kustantaja

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos
Elinkeinokalatalouden tutkimusyksikkö
PL 202
00151 Helsinki

Puh. Fax (939) 638 4055

Puh. (90) 228 811

Fax (90) 631 513

Sisällys

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuksen taustaa	1
1.2. Tutkimuksen aineistosta ja sen käsittelystä	2
2. ELÄMÄNTAVAN KÄSITE	4
3. KALASTUS AMMATTINA JA ELÄMÄNTAPANA	6
3.1. Kalastus ja vapaa-aika	6
3.2. Kalastus ja perhe-elämä	7
3.3. Kalastajaksi ryhtyminen	8
3.4. Maskuliiniset arvot	9
3.5. Talonpoikaiset arvot	11
3.6. Ammatin arvostus	15
3.6.1. Ammatin arvo omin silmin	15
3.6.2. Käsitys ammatin yleisestä arvostuksesta	16
4. KALASTAJIEN MUUTOSVALMIUS	17
4.1. Muutosvalmius ja arvot	18
4.2. Kalastajien tyypittelyä	19
5. SOPEUTUMISKEINOJA	22
5.1. Aktiivisia sopeutumisen keinoja	22
5.1.1. Jalostuksen ja markkinoinnin kehittäminen	22
5.1.2. Kalastusmatkailu	26
5.1.3. Uusille kalastusalueille siirtyminen	27
5.1.4. Yhteistyöhön liittyvät mahdollisuudet	27
5.1.5. Velanotto ja investoinnit	31
5.2. Passiivisia sopeutumisen keinoja	33
5.2.1. Kalastuksen lopettaminen	33
5.2.2. Menojen karsiminen	35
6. SUOMALAISEN AMMATTIKALASTUKSEN TULEVAISUUS	36
7. LOPUKSI	38
8. KIITOKSET	40
9. KIRJALLISUUS	41

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen taustaa

Merialueen ammattikalastus on viime vuosina kokenut suuria muutoksia. Elinkeinon epävarmuutta ovat lisänneet muun muassa resurssien ehtyminen, kalastuksen säätely ja kalan kysynnän muutokset. Suomen liittyminen Euroopan Unioniin ja yleinen kaupan vapautuminen aiheuttanevat yhä suurempia muutospaineita ammattikalastuksen rakenteeseen (Salmi, P. ja Salmi, J. 1995a,1). Kalastustehokkuus tulee kasvamaan (Ranta-aho 1994, 24-29) ja kilpailu niin markkinoilla kuin kalavesilläkin käynee yhä ankarammaksi. Kaikki eivät kestä muutoksissa mukana, eivätkä ammattimaisen kalastuksen monissa yhteyksissä synkiksi kuvatut tulevaisuudennäkymät liiemmin houkuttele alalle uusia yrittäjiä. Merialueen ammattikalastajien määrä onkin jo viime vuosien aikana laskenut tuntuvasti; vuonna 1980 ammattikalastajia oli 4700 ja vuonna 1992 ainoastaan 2700 (Salmi, J. ym. 1994,1).

Kalastajat joutuvat tulevaisuudessa siis yhä suuremmassa määrin sitoutumaan yhteiskunnalliseen ja kansainväliseen vuorovaikutusverkostoon, ja kalastusyritysten on sopeuduttava monenlaisiin muutospaineisiin. Kuinka tämä sopeutuminen onnistuu sellaisen elinkeinon piirissä, jonka perustalta löytyy vanha talonpoikainen perinne vapautta ja itsenäisyyttä korostavine arvoineen? Kuinka helposti kalastajat ovat valmiita tehostamaan ja rationalisoimaan kalastustaan ja toisaalta ottamaan käyttöön kokonaan uudenlaisia toimintamalleja perinteisen kalastuksen rinnalle?

Tarkoitukseni on siis tarkastella kalastajien muutosvalmiutta ja sopeutumiskykyä elinkeinonsa tulevaisuutta koskevan epävarmuuden vallitessa, väistämättömän muutoksen edessä, sekä heidän suhtautumistaan erilaisiin sopeutumiskeinoihin. Perustana on käsitys kalastuksesta ei vain ammattina, toimeentulon takaajana, vaan myös elämäntapana, toimintana, joka määrittää kalastajan elämää muutenkin kuin määrättyinä säännöllisinä työtunteina päivässä. Kalastukseen kulttuurisena alueena liittyvät käsitteinä elämäntapa, sekä myös arvot, jotka pitkälti ohjaavat päätöksentekoa ja suhtautumista tulevaisuuteen. P. Salmen ja J. Salmen (1995a,30) mukaan merkillepantavaa on useiden eri maissa tehtyjen erilaisten kalastusta koskevien tutkimusten samansuuntainen näkemys siitä, että ei-taloudellisilla arvoilla on suuri merkitys kalastajien toiminnan taustalla ei ainoastaan pienimuotoisen pyynnin vaan myös

suurempimuotoisen kalastuksen kohdalla. Kertojan äänenä haluan käyttää mahdollisimman paljon itse kalastajien ääniä, jotka usein pitkäaikaisella kokemuksellaan välittävät ammattinsa olemuksesta, sen hyvistä ja huonoista puolista ja siihen liittyvistä ongelmista epäilemättä tarkemman ja monipuolisemman kuvan kuin mihin ammattia ulkopuolelta tarkasteleva kykenee. Raportti on sosiologian opintoihini Joensuun yliopistossa liittyvä harjoittelutyö.

1.2. Tutkimuksen aineistosta ja sen käsittelystä

Aineisto käsittää Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen (RKTL) ammattikalastuksen profiilit -tutkimusta varten keräämän ja litteroiman teemahaastatteluaineiston merialueen troolikalastuksen osalta. Lisäksi käytössäni olivat seuraavat lomakehaastatteluilla kerätyt taustatiedot haastatelluista kalastajista:

- syntymävuosi
- mahdollinen sivuammatti
- aiemmat muut tulonlähteet, joista siirtynyt kalastukseen
- ruokakunnan koko ja kalastukseen ruokakunnasta osallistuvien määrä
- saaliit (kg/kalastaja) vuosilta 1993 ja 1994

Henkilökohtaiset teemahaastattelut tehtiin marraskuun 1994 ja tammikuun 1995 välisenä aikana. Haastatelluista 49 merialueen troolikalastajasta valitsin tarkasteltavakseni 28 kalastajaa suhteellisen satunnaisesti, karsittuani ensin aineistosta pois kaksi kalastajaa, jotka eivät itse omistaneet troolikalustoa vaan olivat ns. osamiehii, sekä nauhalta huonoiten kuuluneet ja siten vähemmän informaatiota sisältäneet haastattelut.

Aineiston 28 ammattikalastajasta 11 oli pienillä aluksilla (pituus alle 18 metriä), 14 keskikokoisilla aluksilla (18-28 m) ja kolme suurilla aluksilla (yli 28 m) kalastavia. Haastatellut kalastajat sijoittuivat RKTL:n rannikon toimipaikoittain seuraavasti: Kustavi 11, Kalajoki 4, Valko 3, Maarianhamina 3, Hanko 2, Reposaaari 2, Simo 2 ja Vaasa 1. Nuorin kalastajista oli 24-vuotias ja vanhin 67-vuotias. Aineiston kalastajien ikärakenne ja heidän alustensa pituus ikäryhmittäin on esitetty taulukossa 1.

Taulukko 1. Eri ikäryhmiin kuuluneiden kalastajien lukumäärät (kpl) kussakin alusten pituusryhmässä.

Kalastajan ikä (v)	Troolialuksen pituus (m)			Yhteensä
	alle 18	18-28	yli 28	
21-30	3	-	1	4
31-40	2	1	1	4
41-50	1	8	1	10
51-60	2	4	-	6
61-70	1	3	-	4
Kalastajia yhteensä	9	16	3	28

Käytössäni oli kalastajien haastatteluista tehtyjen litterointien paperitulosteet, jotka ryhmittelin aluksi haastateltujen kalastajien muutosvalmiudesta syntyneen kuvan mukaan. Näin syntyneitä ryhmiä tarkastelin sitten eri taustamuuttujien (ikä, asuinpaikka, aluksen koko, jne.) suhteen, keskittyen lähinnä muutosvalmiutta jarruttaneiden tekijöiden ja ongelmien sekä kalastajien konkreettisten tulevaisuudensuunnitelmien kartoittamiseen.

Analyysin tulokset olivat suurelta osin odotettuja - tosin yleinen pessimismi ja passiivisuus haastateltujen keskuudessa tuntui alussa yllättävän voimakkaalta. Aineistoon tarkemmin perehtyessäni nousi kuitenkin yhä selvemmin esiin myös kalastajien sitkeys, sitoutuneisuus ammattiinsa ja kalastuksen suuri merkitys heidän elämässään sekä näistä seikoista kumpuava joustavuus ja sopeutumiskyky, sekä nuoremman polven innokkuus ja suurikin muutosvalmius.

2. ELÄMÄNTAVAN KÄSITE

Roos (1988,13) määrittelee elämäntavan laajimmassa mielessä "aikaisemman elämänhistorian ja elinolojen muodostaman habituksen kautta jäsenyneeksi, nykyisten elämäntapamuotojen ja -asenteiden (dispositioiden) muodostamaksi jäsenyneeksi kokonaisuudeksi", eli käsite sitoo yhteen ennen kaikkea elämänhistorian, habituksen (ks. myöhemmin) ja toiminnan. Roosin käsitys elämäntavasta painottaa myös subjektiviteetin merkitystä, eli sitä, kuinka yksilön oma subjektiivisuus jäsentää hänen arkielämänsä ainakin jossain määrin ja joltain kannalta johdonmukaiseksi ja merkitykselliseksi kokonaisuudeksi. Painopiste on siis subjektiviteetin jäsentävällä vaikutuksella, jonka kautta arkielämä saa merkityksensä elämäntapana.

Kortteisen (1982,292-293) mukaan elämäntapa määräytyy taloudellisten suhteiden (taloudelliset muotomääreet) ja kulttuuristen arvo- ja merkitysjärjestelmien (kollektiivinen tajunta) kautta. Elämäntapaa jäsenetään siis sekä kulttuurin että talouden näkökulmasta, "elämäntapa tulkitaan arjen kulttuuristen ja taloudellisten määreiden leikkauspinnaksi, elämäntavan kautta kulttuuriset ja taloudelliset rakenteet ovat vuorovaikutuksessa keskenään". Durkheimin tuotantoon nojaten Kortteinen katsoo, että sekä yksilöiden että ryhmien toiminnallisia tavoitteita eli pyrkimyksiä elämäntapojen muuttamiseen voidaan tulkita heidän elämäntapojensa taloudellisten ja kulttuuristen määreiden välillä vallitsevien ristiriitaisuuksien kautta. Toimintaa voidaan tulkita selviytymisstrategiana, jossa "elämäntapojen muutoksen myötä syntyviä ongelmia pyritään ratkomaan sisäistettyjen kulttuuristen arvo-orientaatioiden mukaisesti" (Kortteinen 1982,294).

Kulttuurin ja elämäntavan suhde ei ole yksiselitteinen. Elämäntapaa ei voida pitää osakulttuurina, vaan elämäntapa on kulttuurin ilmentymä, "kulttuurin puitteissa mahdollinen elämän jäsentämisen tapa" (Roos 1988,12). Samassa kulttuurissa elämäntapoja jäsentää jokin yhteinen tekijä, jollaisina suomalaisessa kulttuurissa Roosin mukaan on pidetty esimerkiksi tietynlaista jähmeyttä, käsitystä työn ja luonnon suuresta merkityksestä sekä eristyvyyttä ja talonpoikaisen kulttuurin ahdasta intiimisyttä. Kulttuuritausta siis muovaa ihmisten elämäntapaa ja määrittää toisaalta sitä, kuinka joillekin elämäntavoille syntyy toisia paremmat edellytykset kehittyä ja säilyä (Roos 1988,13).

Kulttuuriset pohjavärcet määrittävät elämäntapaa, mutta ihminen voi myös itse muokata näitä pohjaväreitä tekemällä valintoja. Kulttuurin ja elämäntavan yhteisenä

nimittäjänä Roos (1988,19) pitää habitusta eli "ihmisten henkilökohtaisten toimintataipumusten järjestelmää".

"The habitus is a system of durable, transposable dispositions which functions as the generative basis of structured, objectively unified practices."

(Bourdieu 1979, ref. Harker ym. 1990,10)

Merkitysrakenteen ja kulttuurin puitteissa yksilö tekee yksilöllisiä valintoja rakentaessaan omaa ainutkertaista identiteettiään ja elämäntapaansa. Bourdieun käsite habitus kuvaa rakenteen ja toiminnan yhtäaikaisuutta käyttäytymisessä. Ihminen ei kuitenkaan ole vain merkitysten tuottaja, vaan myös aineellisilla seikoilla on suuri merkitys hänen käyttäytymisensä kannalta. Habitus ei siis ole vain merkitysten tuottamiseksi sisäistettyä kulttuuria, vaan myös "kulttuurin antama kyky sopeutua mielekkäästi eli funktionaalisesti aineellisiin elinolosuhteisiin" (Sulkunen 1987,198). Habitus on se tekijä, joka määrää yksilön valintoja, joiden kautta taas havaittavissa oleva elämäntapa muodostuu.

3. KALASTUS AMMATTINA JA ELÄMÄNTAPANA

3.1. Kalastus ja vapaa-aika

"...tota tää on semmonen ammattikunta, joka ei elä sillail, et tää lähtee neljän aikaa tehtaan portist pihalle ja sil on aikaa kuuden aikaa mennä johku palaverii johku kerhohuoneelle..."

Kalastus kuvastuu kalastajien mielissä erityiseksi ammatiksi, joka määrittyy eri lailla kuin normaali päivätyö ja palkkatyö työn luonteen ja työympäristön ja -olosuhteiden ("*...toimitaa semmosis olosuhteis, joihin ei kaikki sit kyl lähekkää .. jatkuvasti*") suhteen. Työaika on "säännöllisesti epäsäännöllinen". Vapaa-aikaa ei käytännössä ole, koska vähäinen muodollinen vapaa-aika ja mahdolliset lomat kuluvat lähinnä kalastuslaitteiston kunnossapitoon ja huoltoon. Vapaapäivinäkin suunnitellaan jo seuraavan päivän kalastusta, eli työstä irrottautuminen on vaikeaa. Kalastus on siis samalla sekä työ että harrastus, se määrittää niin työajan kuin vapaa-ajankin käytön. Vapaat hetket kalastajat halusivat yleisesti käyttää nukkumiseen ja perheen kanssa oleiluun, eli muita harrastuksia heillä ei liiemmin ollut. Vapaapäivien pitäminen on periaatteessa itsestä kiinni, mutta koska vapaapäivistä seuraava ansionmenetyks on kalastajan itsensä maksettava, on rannalle jääminen vaikeaa sään ollessa kalastukselle sovelias.

"Kun ei oo oikeastas vapaa-aika. Kyll aina jotta on, aina jotta hommia, niin. Mä just sanosi, ett mull on kaksi viikko ollu kesäloma koko elämäni aikana. Niin ko oike virallisesti kesäloma, kesäloma nimell (naurua) ..sitt voi tiätyst sitä vapaat, sillo ku haluaa kans ett, sitä nyt ei kukka pakotta menemä, vaikk omasta pussista se se pois on sitt tiätyst, jos ottaa vapaapäivän sillo, ko, sillo ko tarttis kalasta."

"..tiätysti, ku o paljo velkaa, ni harvemmin tuulee nii lujaste, ettei lähdetä."

"Nii, ettei nää (lomalla) vettäkkää, ainakaa tota sualast vettä, ko ei siin tunne, et ois lomal, jos sää istut tos noi kotirannas ja kättelet siin, et siin on paattiki laittamatta taas, ko sitä yleensä vapaa-ajat sit ruppee touhuumaa niitä."

Kalastajat eivät toimi tavallisen liike-elämän aikataulun mukaisesti. He noudattavat aikataulua, jota jäsentävät matkat kalastusalueille ja itse kalastustapahtuma, ja elävät maailmassa, jossa päätöksenteko ja aikataulu on riippuvainen kalakantojen ja sään vaihteluista (ks. Acheson 1981,282). Jo tämä ajankäyttöön liittyvä puoli tuo omat ongelmansa uusien toimintamallien omaksumiseen, koska esimerkiksi kalastusmatkailun ottaminen osaksi kalastustoimintaa vaatisi kiinteän, ennaltamäärätyn aikataulun.

3.2. Kalastus ja perhe-elämä

Koska kalastus määrittää vapaa-ajan käyttöä, määrittää se myös perhe-elämän sujumista. Kalastajat kokivat kalastuksen ja perhe-elämän yhteensovittamisen jossain määrin ongelmalliseksi. Monet pitivätkin troolikalastusta enemmän poikamiehille sopivana työnä - tosin poikamiehiä aineistossa oli vain kolme. Kymmenessä kalastajaperheessä ruokakunnan muita jäseniä - vaimo ja/tai lapsia - osallistui kalastustoimintaan. Kalastajien vaimot työskentelivät lähinnä talousasioiden hoidon ja ruokahuollon piirissä. Yhdessä kalastusyriyksessä myös kalastajan vaimo osallistui aktiivisesti kalastukseen. Kalastajan vaimon roolin tärkeys monipuolisena ja joustavana taustavaikuttajana on tunnustettu, tosin perinteisesti enemmänkin paikallisyhteisön instituutioiden välisenä koordinaattorina kuin tuottajana (Gerrard 1983, ref. Salmi, P. ja Salmi, J. 1995a,12). Ymmärtäväisen vaimon suuri merkitys tulikin esille useassa haastattelussa. Perhe-elämän ja kalastajuuden yhteensopimisen periaatteena erään kalastajan mielestä olikin se, että perhe-elämän on sopeuduttava kalastukseen.

Perhe-elämän ja vapaa-ajan kärsimistä kalastusammatin takia kalastajat pitivät lähinnä luonnollisena osana työtään ja siihen liittyvänä välttämättömänä pahana, väistämättömänä tosiasiana, johon täytyy vain osata tavalla tai toisella sopeutua. Asiaa koskevat kommentit olivatkin usein huumorin sävyttämiä.

"..juu ja kirjeevaihros ollaa, et mitä..heh..sil (vaimolle)..heh..kuuluu, ni ku ei paljo nähä..heh.. heh..nää..joo, ni semmone se o, joo..kyllä."

"En tiä, kyll se jotenki menee seki. Ei tul riitaa nii helpoll (naurua)."

3.3. Kalastajaksi ryhtyminen

"Kyllä kai se oli se, että tuota niin, että joka on pennusta lähtien tottunut oleen merellä ja kalastaan, elänyt ja nähnyt sen, että sillä, sillä voi elää sillä hommalla, niin ei vaikka lähtee vaikka presidentiksi pääsisi, niin sieltä haikailee siihen kalastukseen. Kyllä se sinne, sinne meri pyysi, kun pentuna tottu oleen merellä ja kalastaan."

Lähes puolet haastatelluista perusteli kalastajaksi ryhtymistään ammatin periytymisellä, sillä että kalastukseen oli kasvettu ("*..ko se tuli niinko veren perintönä se homma*"). Isä tai joku muu läheinen tuttava oli ollut kalastaja, ja kalastaminen oli lapsesta pitäen ollut merkittävä osa elämää. Monilla aineiston haastatelluista ei ollut kokemusta muista ammateista, vaan kalastus oli alusta alkaen nähty ainoaksi vaihtoehdoksi. Yhdeksän kalastajaa oli siirtynyt kalastukseen säännöllisestä palkkatyöstä kalastusalan ulkopuolelta, neljällä entinen työ liittyi tavalla tai toisella merenkäyntiin tai kalastukseen. Monet muista ammateista kalastukseen siirtyneistäkin olivat tavalla tai toisella kasvaneet kalastuksen parissa, ja siirtyminen kalastusammattiin koettiin paluuksi haaveammattiin.

Kalastajista kahdeksan ilmoitti kalastajaksi ryhtymisen ensisijaiseksi syyksi ammatin kiinnostavuuden. Vain yksi piti kaikkein merkittävimpänä tekijänä ammattiin ryhtymisessään sen tarjoamia taloudellisia näkymiä, tässäkin tapauksessa lähinnä ammatin aloittamisen alkuvaiheessa halvan kalastuslainan muodossa. Kalastuksen aloittamisessa erilaisten tukien ja kalastuslainan merkitystä ei yleisesti pidetty ensiarvoisen tärkeänä - kalastukseen olisi ryhdytty tuen saannista riippumatta, vaikka tuen merkitys sinänsä ei ollutkaan ollut yhdentekevä.

Ammatin itsenäisyyden ja siihen liittyvän vapauden mainitsivat monet myös osasyiksi ammatin valinnassa, ja samaa talonpoikaista arvomaailmaa heijastelee myös vastaus, jossa korostettiin perheenjäsenten työllistämismahdollisuuksia yhteisen kalastusyrityksen parissa. Toisaalta se, että kalastuksesta on yhä vaikeampaa saada riittävää toimeentuloa johtaa siihen, että koveneva kilpailu ja suurempi vaadittava työpanos verottavat kalastuksen vapautta.

"Se etuhan siitä tietysti, joka nyt oli nyt yksi pointti silloin, kun tähän lähetti, tähän, olis niinku omalle perheelle, kaikille olis töitä."

"Ni, minkä takii mä olen valinnu...no kyllä kai on niinku mä sanoin se vapaus ja on itte oma herras, ettei tartte olla kenenkää käskyn alasena."

"No sekin (vapaus), mutta..en tiä onks siinä sen kummempaa vapautta, joka aamu sinne pitää mennä jos mahdollisuus on."

Kalastajaksi ryhtyminen oli siis useimmille ollut itsestänselvyys, luonnollinen osa kasvuprosessia lähiympäristössä, jossa kalastus oli aina ollut tärkeä tekijä. Näin kalastuksesta on muodostunut elämäntapa, koska pitkälti sen kautta on hahmotettu oman elämän kulkua jo lapsesta asti - ei ole omaksuttu kalastusta ainoastaan toimintana, vaan myös sen perustalla olevat merkitysjärjestelmät, arvostukset ja asenteet. Toisaalta voidaan kysyä, kuinka monelle kalastajaksi ryhtyminen on todella ollut oma tietoinen valinta, kuinka monelle enemmänkin olosuhteista johtuva ajautuminen alalle esimerkiksi vaihtoehtoisten toimeentulomahdollisuuksien puuttumisen vuoksi. Merikarvian ammattikalastajia koskevassa tutkimuksessa Aarnio tuli siihen lopputulokseen, että ammatin periytyvyydestä huolimatta valtaosa tutkimukseen osallistuneista kalastajista ei kokenut ammatinvalintaansa pakon sanelemaksi tai epäonnistuneeksi valinnaksi, vaan kalastus oli heille lähinnä "vapaata perinteiden jatkamista" (Aarnio 1993,77-78). Vaikka monet merialueen troolikalastajista toivatkin haastatteluissa selvästi esiin sen, että olisi helpompiakin keinoja ansaita toimeentulonsa, eivät he yleensä ilmaisseet katuvansa valintaansa.

3.4. Maskuliiniset arvot

Haastattelija: *No kuule, onks sul muit lapsii, ko tää, mikä just tavattii?*

Kalastaja: *On.*

Haastattelija: *Ei he kalasta?*

Kalastaja: *Ei.*

Haastattelija: *Miksei?*

Kalastaja: *Ne on tyttöjä.*

Ammatin kuva kalastajien mielissä yhdistyi pitkälti maskuliinisiin arvoihin. Kalastusta ammattinaan ja elämäntapanaan kuvatessaan kalastajat korostivat ammattitaidon ja hyväkuntoisuuden merkitystä. Etenkin troolikalastus nähtiin fyysisesti vaativaksi työksi, johon valvominen ja toisaalta taloudellisten riskien näkökulma luovat myös psyykkisiä paineita. Useimmat haastatelluista korostivat nimenomaan työn henkistä raskautta, koska nykyisin aluksissa on monia kalastusta ja saaliin käsittelyä helpottavia apuvälineitä, jotka vähentävät fyysistä rasitusta. Taloudellinen epävarmuus olikin oikeastaan ainoa selkeästi negatiivinen aspekti, joka kalastukseen yleisesti liitettiin.

Kalastajat ovat kuitenkin yleensä hyvin sopeutuneita ammattiinsa liittyviin olosuhteisiin. Menestyäkseen ammatissaan kalastajan on omattava tiettyjä luonteenpiirteitä - hänen on kyettävä suunnittelemaan toimiaan etukäteen sekä oltava tarpeen vaatiessa valmis odottamaan työnsä taloudellista tuotosta kauankin (Acheson 1981, 296). Esimerkiksi Kottakin (ref. Acheson 1981,290) mukaan kalastusmenestys onkin yhteydessä protestanttiseen etiikkaan yhdistettävissä olevien luonteenpiirteiden kanssa.

"..semmone, joka sielä saa leipästä, ni se kyllä minu mielestä ainaki pärjää josaki muuallaki, että se ei varmaa tuota heikoille jää missää, koska työmiestä sielä pittää olla niinkö aiva kovimmasta päästä."

Työn raskaus, vaativuus, ammatinharjoittamiseen liittyvä jännitys, vaarallisuus ja vaihtelevuus nähtiin luonnolliseksi osaksi kalastusta, osaksi sen kiehtovuutta. Jos mies pärjää kalastuksessa, omaa hän edellytykset pärjätä myös missä muussa työssä tahansa. Kalastus vaatii tietynlaisen luonteenlaadun - siinä pärjäävät vain todelliset kunnan miehet. Tätä kantaa edustavat monien kalastajien lausunnot suhtautumisestaan uusiin alalle tulijoihin:

"Se (suhtautuminen uusien ammattikalastajien alalle tulemiseen) o iha positiivinen, jos se o sataprosenttine, mut jossei se ol, ni mä pistä hanttii. Tervetuloo vaa joukkoo, et sielt karsii varmaan poies, et jos ei mies pysty, ni se lähtee, mut jos se o semmone virapelimies, ni sillo mä kato kyl karsaasti."

Kalastus ei ole helppo ja yksinkertainen ammatti, vaan nimenomaan siihen liittyvien potentiaalisten vaaratilanteiden eliminoimisessa se vaatii rautaista ammattitaitoa. Ammatin vaatiman tietotaidon kalastajat katsoivat saaneensa käytännön kokemuksen kautta. Aloittelevat kalastajat sanoivat kääntyvänsä myös vanhempien ja kokeneempien kalastajien puoleen neuvoja saadakseen, vaikka sekä vanhemmat että nuoremmat kalastajat tiedostivatkin sukupolvien välisen kuilun asenteessa kalastusammatin harjoittamiseen.

Käytännön työn ja vanhemman polven kalastajilta siirtyneen tradition monet näkivätkin ainoaksi mahdolliseksi ammatin opettajaksi. Halua tai tarvetta muodolliseen (jatko)koulutukseen ei liiemmin esiintynyt etenään vanhemmilla kalastajilla, vaikkakin monet tunnustivat varsinkin kalan markkinointiin liittyvän koulutuksen tarpeellisuuden lähinnä uusien alalle tulevien kalastajien kohdalla.

"Täs, tää on jatkunu sukupolvelt toisel tää kurssittamine, ko täs ollaa oltu..isoisäst lähtie..sanotaa, ko otat poikasii, ni kyl se siit sit. Kantapään kautta yleensäkki täs on touhuttu, et.."

Kalastus ei ole ammatti, joka sopii kaikille tai kenelle tahansa. Siihen liittyvät vaarat, valvomiset ja pitkät poissaolot kotoa vaativat yksinäisyyden sietokykyä ja myös suurta innostusta ammatinharjoittamisen suhteen. Monet kalastajista katsoivat sen vaativan tiettyjä kalastajille ominaisia luonteenpiirteitä, joita ei ole naisilla. Kalastus on pohjimmiltaan edelleen miehinen ammatti.

"On (kalastus kova ammatti naisille)..että se vaatii oma mielellaatusa se..."

3.5. Talonpoikaiset arvot

Perinteisen talonpoikaisen elämäntavan ymmärtäminen on tärkeää tarkasteltaessa ammattikalastuksessa tapahtuneita ja tapahtuvia muutoksia. Vaikka kalastusta ei enää yleensä harjoiteta perinteisissä kalastajayhteisöissä, on kalastajien elämäntavassa paljon talonpoikaisia piirteitä. Nämä agraariset arvot ja lähtökohdat tuovat taas omat ongelmansa kalastuksen ohjaukseen, koska ne poikkeavat huomattavasti modernin keskushallinnon päätöksentekijän maailmasta (Salmi, P. ja Salmi, J. 1995a,30).

Talonpoikaiselle elämäntavalle tyypillisiä piirteitä ovat monitoimisuus sekä tuotannon hyödyntäminen myös omassa taloudessa markkinoille myynnin lisäksi. Elinkeinon perustana on työryhmä tai yhtiö, usein kotitalous, ja elinkeinon harjoittamisen motiivina on lähinnä perheen tarpeiden ja toimeentulon turvaaminen. Haastateltujen kalastajien kalastusyritysten perustana oli noin puolessa tapauksista jonkinasteiset verisiteet, eli kymmenessä yrityksessä toiminnassa oli mukana kalastajien vaimo ja/tai omia lapsia, muutamissa kalastajien veljiä tai serkkuja, joissain myös lasten aviopuolisoita. Esimerkiksi Wadel ja Löfgren (1972, ref. Acheson 1981,292) ovat tulleet tutkimuksissaan siihen tulokseen, että Skandinaviassa kalastusalan perheyri-

tyksillä on käytännössä useita etuja verrattuna sellaisiin kalastusyrittäjiin, jotka perustuvat muulle kuin perhesiteelle. Niiden sopeutumiskyky, kyky kartuttaa pääomaa ja onnistuminen toimintakykyisen ja tehokkaan miehistön saamisessa aluksille on parempi. Myös haastatelluista kalastajista useiden perheyrittäjissä toimivien joustavuus, sopeutumiskyky ja toisaalta myös motivaatio ja työtyytyväisyys vaikuttaisivat korkeammilta kuin yksinään toimivilla tai muunlaisissa yrityksissä työskentelevillä.

Talonpoikaisessa kulttuurissa voiton maksimointi ei ole dominoiva periaate, vaan tuotosta pyritään jopa itse rajoittamaan tarpeen vaatiessa työpanoksen intensiivisyyttä vähentämällä (Eythorsson 1991). Tähän puoleen kalastuksessaan viittasivat myös monet haastatelluista kalastajista. He tiedostivat suurten pääomien keräämisen mahdottomuuden kalastusammatin kautta, mutta pitivätkin tärkeimpänä ammatinharjoittamisen jatkuvuuden mahdollisuutta ja toimeentulon kannalta riittävien ansiotulojen saavuttamista.

"..mä en mielellää lopeta (kalastusta). Mää koittasin niin kauan, ku raha riittää, ni..niin kauan täytyy koettaa. Kyllä tosiaasia on se, et kyllä siitä ruokarahahan saa, mut ei siitä enää mitään niinku näitä pääomia kuolettele."

Vain neljä kalastajista ilmoitti lomakehaastatteluissa suoraan tavoitteekseen kalastuksessaan olevan voiton maksimoinnin joko mahdollisimman suurina saalismäärinä tai mahdollisimman suurina ansioina. Etenkin mahdollisimman suurien saalismäärien tavoittelemista monet kalastajista paheksuivat - kohtuullinen toimeentulo olisi mieluiten saatava rasittamatta kalakantoja liikaa.

Jos ruokakunnan muita jäseniä osallistuu kalastukseen, näyttää kalastuksen ilmeisenä tavoitteena olevan lähinnä toimeentulon kannalta riittävien ansioiden saaminen - mahdollisuus jatkaa yhdessä kalastustoimintaa. Aineistossa ne, joiden tavoitteena olivat mahdollisimman suuret ansiot, työskentelivät perheen ulkopuolisten työntekijöiden kanssa. Näissä tapauksissa asenne kalastukseen näyttäisi siis olevan hieman erilainen, ammattimaisen moderni.

Klassisen taloustieteen käsitys ihmisestä homo economicuksena ja sen määrittämä puhtaan taloudellisen rationaliteetin lähtökohta eivät ole siis suoraan sovellettavissa pitkälti perinteisen talonpoikaisen ajatusmaailman kautta määrittyvään elämäntapaan. Jotkut haastatelluista kalastajista, etenkin muista ammattikalastukseen siirtyneistä, toivat kuitenkin esille sen, kuinka ammattikalastuksessa nykypäivänä on myös piirteitä modernista liikeyrittäjäkulttuurista ja sen vaatimuksista. Tämän kalastuksen lisääntyneen

ammattimaisuuden katsottiin vaikuttaneen esimerkiksi kalastuksen turvallisuuteen parantavasti - samalla kalastuksesta on kuitenkin hävinnyt osa sen kiehtovuutta.

"Tietenki siit on nyt pikkuse on sitä hohtoa pois, että se (kalastus) on menny niinkö ammattimaisemmaks. Sitä mennee niinkö enempi automaattisesti nuo systeemit ja sitte se tietenkä, että paremmi vehkeet kestää ja on sillai niinkö paremmi hanskasa se homma.."

"..ja tota tietenkä tänä päivänä lähtökohta jokaisessa toiminnas on se, että se tuotto pitää..jollakin tavall maksimoida.."

"Tämähän on normaalia liiketoimintaa, vaikka sillä lailla erilaista liiketoimintaa, että senhän pitää perustua semmoseen .. ammattitaitoon, että siitä voi päätellä, että uskaltaako siihen investoida.."

Perustavanlaatuinen talonpoikaisen elämäntavan piirre on myös resurssien vapaan hyödyntämisen periaate. Toisaalta kalastusyhteisöillä on ollut sisäisiä kalastusta sääteleviä normeja. Vaikka kalastajat pitivätkin kalastusta periaatteessa jokamiehen oikeutena, olivat monet haastatelluista troolikalastajista nykytilanteessa halukkaita rajoittamaan niin vapaa-ajankalastajien kalastusmahdollisuuksia kuin uusien alalle tulevien ammattikalastajien määrääkin erilaisin rajoituksin ja lisensein. Ulkoisten uhkien edessä kalastusta leimaavasta vapauden periaatteesta oltiin siis valmiita jossain määrin tinkimään. Taloudellisten riskien lisäksi ammatin huonoimmaksi puoleksi kalastajat näkivät toisaalta omaan ammattimaiseen kalastukseensa kohdistuvan säätelyn ja myös kilpailun kasvun. Kalavaroissa ja markkinoissa tapahtuviin muutoksiin sopeutuminen tuntuukin olevan suomalaiselle ammattikalastajalle helpompaa kuin sopeutuminen ulkopuolisten tekemiin ammattikalastuksen säätelytoimiin (Salmi, J. ja Salmi, P. 1993, 110).

Nykyisin osa-aikainen palkkatyö saattaa olla keino perinteisen elämäntavan ylläpitämisessä. 28 kalastajasta 12 sai kalastuksen lisäksi tuloa muualta. Sivuansioiden osuus kalastajan kaikista tuloista vaihteli lomakehaastattelutietojen mukaan kahden ja 95 prosentin välillä. Kolmella näistä muut tulot tulivat kalankasvatuksesta, yhdellä minkkitarhauksesta, yhdellä päätoimisesta palkkatyöstä ja muilla erilaisista korvauksista. Vain kahdella sivuammatti oli enää maatalouden piiristä, ja näissäkin tapauksissa maatalous oli suhteellisen pienimuotoista. Vaikka perinteisissä sekatalouteen perustuvissa yhteisöissä kalastus ja maanviljely ovat liittyneet yhteen toisiaan täydentäen, niin maatalouteen verrattuna kalastukseen on liittynyt ja liittyy kulttuurisia

ja emotionaalisia merkityksiä, jotka kalastajamiesten mielissä jättänevät varjoonsa maatalouden harjoittamiseen liittyvät merkitykset. Foxin sanoin:

"But somehow (the land) does not have the same emotional quality as do the boats. No one ever died digging potatoes; there is no danger planting barley."

(Fox 1978)

Monilla olikin halu toimia yksinomaan päätoimisena kalastajana, mutta toisaalta monet näkivät kalastuksen tukena olevat sivuansionsa ainakin ammattikalastuksen nykytilanteessa välttämättömiksi, jotta kalastuksen harjoittaminen olisi mahdollista. Sivuansioihin oli myös jouduttu turvautumaan erilaisten elämäntilanteisiin liittyvien muutosten johdosta. Joustavuutta kalastuksen ja muiden ansiolähteiden yhdistelyssä tarpeen vaatiessa löytyy siis edelleen.

"Kyllä mä (olen) päätoiminen kalastaja, että sen on ainoastas, ainoastas kun perhe on lisääntynyt, niin silloin on ollu pakko saada siltä leippä hiukan levemmäksi."

Suurimmilla troolialuksilla (yli 28 metriä, n=3) kalastavista yhdelläkään ei ollut sivuansioita, eli sivuansioiden tarve tai mahdollisuus jakaa työpanosta myös muualle kuin kalastukseen suuremmalla kalustolla kalastavilla ei nähtävästi ole yhtä suuri kuin pienemmällä aluksilla kalastavilla. Suuremmilla aluksilla kalastavien asenne tulevaisuuteen oli myös huomattavan positiivinen ja ote kalastukseensa dynaaminen, mikä saattaa osittain johtua myös siitä, että he olivat iältään nuorempia. Eräs kalastaja näkikin sen, että nuorten kiinnostus kalastusammattiin lisääntyisi, jos vanhat talonpoikaiset säilyttämiseen tähtäävät staattiset arvot saataisiin murtumaan ja uusien toimintamallien ja näkökulmien etsiminen yleistyisi ammattikunnan piirissä:

"Våra sirlare är trånga i om det att vi har liksom växt upp och fått den uppfattning, att man så där måste vara, så där ska det göras. En nykomling ser de på ett annat vis...likadant som här inom skärgården och inom hela den här gamla bondesamhället för synnerhet här i skärgårdsområden, vet Du.."

3.6. Ammatin arvostus

Ammatin arvostus liittyy läheisesti työmotivaation ja työtyytyväisyyden käsitteisiin, ja sillä tarkoitetaan sekä ammattiin kohdistuvaa yleistä arvostusta että yksilön tietoisuutta erityisesti oman ammattinsa arvosta (Asp ja Peltonen 1979,54). Ammattiin kohdistuva arvostus on riippuvainen monista seikoista, kuten esimerkiksi ammatin edellyttämästä koulutuksesta, työn itsenäisyydestä ja vastuullisuudesta, työolosuhteista, ammatin tuottamasta taloudellisesta varmuudesta ja työhön liittyvästä vallasta ja maineesta.

Ammatin nauttima yleinen arvostus on tärkeä työmotivaatioon vaikuttava tekijä, mutta yksilön henkilökohtaiset ominaisuudet, mieltymykset ja olosuhteet voivat ohjata suuntautumista ammattiin vastoin yleistä arvostusta. Yleinen taipumus onkin pyrkiiä kohottamaan oman ammattinsa arvoa korostamalla sen vaikeutta, tärkeyttä tms. ominaisuutta riippumatta siitä, mikä asema sillä on yleisessä ammattien arvojärjestelmässä, etenkin jos henkilö on kiintynyt työhönsä ja kokee löytäneensä "oman alansa" (Asp ja Peltonen 1979,59).

3.6.1. Ammatin arvo omin silmin

Kalastajat itse ilmaisivat arvostavansa ammattinsa yleisesti ottaen hyvin korkealle.

"No mitä, tämä on parasta työtä mitä on."

"..tää on niitä tota .. ammatteja, jos puhutaa työstä isolla t:llä, et tää on .. yks maailman vanhimpia ammatteja, niinku mä oon aina leikillisesti sanonu, et maailmas on kolme vanhaa ammattia, kalastamist mä oon niist nyt kokeillu ja kolmantee mä en aio ryhtyä .. heh.."

Tutkimuksissa on todettu, että työntekijän ammattitaito määrää pitkälti sen, kuinka paljon hän ammattiaan arvostaa (Asp ja Peltonen 1979,59). Kuten on tullut jo esille, kalastajat kokivatkin työnsä vaativaksi ja haastavaksi ja korostivat ammattitaitonsa merkitystä. Ammatin arvostus on myös pitkälti sidoksissa käsitykseen työtyytyväisyydestä, vaikka ne käytännössä eivät olekaan suorassa riippuvuussuhteessa toisiinsa. Kalastajat katsoivat ammattinsa vaativan monenlaista osaamista monelta alalta, eli kalastusammattissa ei pärjää nykyään varsinkaan isoilla aluksilla ainoastaan suoranaisesti kalastukseen liittyvillä taidoilla ja tietoudella.

"Nuförtiden me dom här stora båtar så har man ju väl många yrken, när man måst vara precis allting på grum att allt fungerar, så man måst vara elektriker å maskinmestare å .. så måst man hela tiden hålla i skick att de fungerar."

3.6.2. Käsitys ammatin yleisestä arvostuksesta

Kalastajien käsitys ammattinsa yleisestä arvostuksesta muiden silmissä vaihteli suuresti. Sellaisilla paikkakunnilla, joilla ammattimaista kalastusta on enemmän, katsoivat monet ammattinsa arvostuksen olevan suhteellisen korkealla, mutta muilla alueilla suhtautumisen ammattikalastukseen katsottiin usein olevan melko nihkeää. Kalastajat eivät katsoneet ammattikuntansa nauttivan minkäänlaista arvostusta varsinkaan valtiovallan taholta, vaan he kokivat jääneensä ja jäävänsä aina muiden eturyhmien, lähinnä maatalousyrittäjien, jalkoihin asioista päätettäessä.

"...jotenkin kalastus on ollu ja on piretty ja on ollukki semmone epävarma elinkeino, et sillei ol ollu siis, siinno ollu koko aika niinko semmosen pikkusel lakkautushomman maku tai semmone siis, sitä on piretty niinko semmosena jonakin muinaisjäännöksen, et se on niinkun semmone jäännö, tommone ihmeelline elinkeino tähä yhteiskuntaan, et siinnon niinku semmone koko aika, et..ja se on ainaki meikäläist henkilökohtasesti, ni pitäny varovaisen investoijan, semmosen, et kunnei tiärrä, minä päivän se on, kun Suamessaki valitettavasti se kalastus otetaa aika vähä huamioo, ni siäl voiraan tehrä yhtäkkiä semmosii päätöksii, mik mullistaa ja heittää meijät täysin .. kanttuvei."

Toisaalta merialueen troolikalastajat eivät yleensä ilmaisseet kohdanneensa suurempia vaikeuksia esimerkiksi kalastuslupien saannin suhteen. Sisävesialueen troolipyynnissä tämä on muodostunut ongelmaksi pyyntimuotoon kohdistuvan yleisen mielipiteen kielteisyyden vuoksi (Salmi, P. 1992,17-20). Ammattikuntansa yleisen arvostuksen suhteen monet kalastajista näkivät ongelmaksi myös ammattikunnan pienuuden ja hajanaisuuden. Yksi haastatelluista katsoi uudemman teknologian alalletulon ja alusten suurentuneen koon vaikuttaneen positiivisesti ammatin statukseen.

Suurelle osalle haastatelluista rehukalastus muodosti merkittävän osan kalastuksesta, ja tästä syystä monille tulevaisuuden uhista merkittävimpiä olikin kalan pysyvästi alhaisen hinnan lisäksi pelko rehukalastuksen kieltämisestä EU:ssa. Samalla kuitenkin rehukalastuksen tärkeyden voidaan katsoa olevan merkittävä tekijä kalastuksen yleisen arvostuksen alenemisessä yhteisössä. Aikaisemmin silakankalastaja oli tärkeä väestön ravinnontarpeen tyydyttäjä, mutta lopulta yhä suurempi osa saaliista, jopa koko vuoden saalis, saattoi kulkeutua turkistarhoille minkkien ruuaksi (Salmi, J. ja Salmi, P. 1991,125). Tätä näkökulmaa kukaan haastatelluista ei kuitenkaan suoranaisesti itse tuonut esille. Monissa haastatteluissa tuli kuitenkin esille kalastajien halu pienentää rehuksi menevän kalan osuutta, eikä ainoastaan rehukalan hinnan alhaisuuden vuoksi. Rehukalastus tuntui edustavan monille sellaista kalastusta, johon he eivät olisi olleet ainakaan suuressa määrin halukkaita, mutta olosuhteet pakottivat siihen.

4. KALASTAJIEN MUUTOSVALMIUS

Eri kalastusmuotojen selkeä vuosittainen jaksottuminen antaa kalastajille mahdollisuuden luovasti yhdistellä eri pyyntimuotoja, eli kalastusta leimaa tietty ammatinharjoittamiseen liittyvä joustavuuden mahdollisuus. Etenkin merialueen kalastajilla on mahdollisuus vähentää kalakannoissa tapahtuneisiin muutoksiin ja sääolosuhteisiin liittyvää epävarmuutta harjoittamalla monilajikalastusta (Salmi, P. ja Salmi, J. 1993a, 109). Monet haastatelluista kalastajista olivatkin jo osoittaneet sopeutumiskykyään vaihtamalla pyyntistrategiaansa markkinaolosuhteiden ja kalakantojen muutosten mukaan.

Nykytilanteessa muutama haastatelluista kalastajista olisi valmis siirtymään silakankalastuksesta turskankalastukseen - heillä olisi myös välineistön puolesta siihen mahdollisuuksia. Turskanpyynnin pitäisi kuitenkin muuttua selvästi kannattavammaksi. Yleisesti ottaen siirtymistä pienempimuotoiseen kalastukseen ei pidetty realistisena vaihtoehtona, koska velat sitoivat merialueen troolikalastajia pyyntistrategiansa jatkamiseen. Yleistä kalastajien keskuudessa oli muunlaisen kalastuksen harjoittaminen, esimerkiksi verkko- ja rysäkalastus, aina ajan salliessa, pitkälti harrastusluonteisesti.

Kalastukselle ominainen piirre on kuitenkin juuri luonnonresurssin hallintaan liittyvä epävarmuus. Kalaparvien sijainti, liikkuminen ja jopa niiden olemassaolo luonnonve-
sistä kalastettaessa on kalastajalle pitkälti tuntematon, eli pyynnin tuloksia on mahdotonta ennakoida tai sen vaikutuksia välittömästi havaita. Kalastuksessa voidaankin sanoa siis kirjaimellisesti olevan kyse "pyytämisestä", ei niinkään "ottamisesta" (Lappalainen 1995,63-64).

Kalastusta määrittelevät omat kulttuuriset erikoispiirteensä, joilla on luonnollisesti vaikutuksensa myös kalastajien ammattiaan koskevaan päätöksentekoon. Kalastajia pidetään tyypillisesti melko konservatiivisina, mutta halukkuus ja kyky omaksua uusia kalastukseen liittyviä innovaatioita on pitkälti riippuvainen kalastajan iästä ja ammatillisesta tilanteesta. Vanhemmat kalastajat ovat haluttomampia investoimaan uuteen teknologiaan, koska he eivät välttämättä ehtisi enää nauttia sen tuomista voitoista. Vanhempien kalastajien katsotaan olevan usein myös huolestuneempia tehostuneen kalastuksen vaikutuksista kalakantoihin ja ylitarjontaan markkinoilla (Acheson 1981,293-294).

Kalastukseen toimeentulon pääasiallisena lähteenä liittyvä epävarmuus tuo ongelmansa päätöksentekoon. Kalan hinnan vaihtelu markkinoilla johtaa siihen, että edes hyvä

saalis ei välttämättä takaa aina hyviä tuloja. Verrattuna esimerkiksi maanviljelyyn tai metsänhoitoon kalataloudessa vallitsee panosten ja tuotosten välillä erilainen yhteys. Kalastukseen liittyvät epävarmuustekijät ovat kuvastuneet kalastukseen sisältyvien riskien välttämisenä, vaikka toisaalta epävarmuuden voidaan katsoa antaneen kalastajille myös tarpeen ja mahdollisuuden luovaan riskinottoon ja kokeiluun (Lappalainen 1995,64)

4.1. Muutosvalmius ja arvot

Työ on Hehlmanin (1974, ref. Asp ja Peltonen 1979,9) mukaan suunnitelmallista ja kestäväluonteista tavoitteellista toimintaa. Sillä pyritään luomaan, säilyttämään tai edistämään taloudellisia, sosiaalisia ja muita arvoja. Muutosvalmius työelämässä on siis yhteydessä myös arvoihin. Sosiaalinen arvo on moniselitteinen käsite, mutta kaikille sen määritelmille on yhteistä se, että arvojen katsotaan toimivan valinnan perusteina (Asp ja Peltonen 1979,62). Käsite, arvo, viittaa siis joukkoon ilmiöitä tai tiloja, joita pidetään tavoittelemisen arvoisina käyttäytymistä motivoivina päämäärinä. Sosiaalisen järjestelmän pyrkimyksenä on kehittää arvomalleja, jotka saavat aikaan tarkoituksenmukaista käyttäytymistä yksityisissä jäsenissä ja ylläpitävät järjestelmää - näin toimivat myös työ- ja ammattiryhmät (Asp ja Peltonen 1979,67). Tämä saattaa ilmetä negatiivisena suhtautumisena erilaisiin uudistuksiin ja muutoksiin.

Arvot ovat suhteellisen pysyviä, ja ilmiökäyttäytyminen on herkemmin muuttuvaa kuin hitaasti muuttuvat arvot ja normit. Esimerkiksi teknologiset uudistukset saatetaan ottaa käyttöön nopeastikin, mutta yksilön arvot mukautuvat uuteen tilanteeseen paljon myöhemmin, jos ollenkaan. Esimerkiksi troolikalastajien tapauksessa on toiminnassa omaksuttu tehokkaiden pyyntivälineiden käyttö, mutta mahdollisimman suuren tehokkuuden tavoittelua itse pyyntitoiminnassa mahdollisimman suurien saaliiden muodossa, joihin uuden teknologian käyttöönotto tähtää, monet kalastajista eivät pitäneet arvossa. Monille tärkeää oli myös se, että kala menee mieluummin ihmisruoaksi kuin rehuksi. Uuden yhä tehokkaamman teknologian rinnalla kalastajayhteisöissä saattavat edelleen vahvasti elää vanhat talonpoikaiset arvot - pidetään tätä sitten hyvänä tai huonona seikkana.

"...se olis tietysti ihannetila se minu mielest se just, et et kalakanta ois riittävän..iso niin paljon, kun suinkin toi meri elättää ja itte pysyy hyvässä kunnos, niin ni se määrä kalaa, mitä me saaraan kaupaks..niin me voidais kalasta se helposti siit, ei meidän tarttis ajella ton minnekän kauas tai vetää vuorokaus kaupal, nii..troolii, vaan me voirais tehrä semmost..lyhkäst päivä ja kalastaa, kalastaa semmonen määrä, mikä me saaraan kaupaks kohtuuhinnalla.."

"..ja aldrig vari från där..riktigt stora mängdena, de no de då, att man får de till god, till matfisk, som å de, de ä viktigaste."

Teknisten innovaatioiden omaksumisessa kalastukseen ei ongelmia toki aiheuta vain kalastukseen perinteisesti liittynyt arvomaailma vaan myös konkreettiset kalakantaan liittyvät seikat. Tekniset innovaatiot lisäävät kalastuksesta saatavaa tuottoa ainoastaan jos kalastettavia kaloja on enemmän. Muussa tapauksessa tehokkaamman pyyntivälineistön käyttöönotto ei lisää tuottoa vaan sama saalis saadaan ainoastaan lyhyemmässä ajassa. Tämä taas saattaa johtaa pääoman ja työvoiman vajaakäyttöön ja tehottomuuteen (Acheson 1981,294-295).

Uuden hyväksymistä jarruttavat **arvosidonnaisuus, ryhmänormit ja traditio**, ja siksi työkäyttäytyminen ja siihen liittyvät asenteet muuttuvat hitaasti (Asp ja Peltonen 1979,67). Arvomuutoksista puhuttaessa muutokset teknisellä ja taloudellisella tasolla ovat tyypillisimpiä - selkeiden arvomuutosten todennäköisyys kasvaa tilanteissa, joissa henkilön elämän taloudellinen perusta järkkyy. Tällöin perusarvoista turvallisuus, perinteet ja yhdenmukaisuuden tavoittelu herkästi aktualisoituvat. Esimerkiksi talouden laman aikana taloudelliseen turvallisuuteen liittyvät arvot aktualisoituvat päätöksentekotilanteissa herkemmin kuin hyvinä aikoina. Perinteisiin turvautuminen ja riskien välttäminen eivät kuitenkaan johda uudistuksiin ja kehitykseen. Uudistuminen edellyttää avoimuutta muutokselle (Puohiniemi 1993,21-23).

4.2. Kalastajien tyypittelyä

Troolajaat vastaavat Smithin ja MacKelvey'n (1986) jaottelun mukaisesti ominaisuuksiltaan muita kalastajaryhmiä selkeämmin **spesialisteiksi luokiteltuja**, koska he ovat yleensä erikoistuneet ainoastaan yhteen kalastusmuotoon, joka on saattanut vaatia suuriakin investointeja. Specialistin suunnittelujänteen on siksi oltava pitkä, ja toiminta vaatii vakaamman toimintaympäristön verrattuna generalisteihin. Generalistit käyttävät useita kalastustapoja joustavasti vaihdellen ja heidän toimintansa aikaperspektiivi on lyhyt - saaliin määrässä ja laadussa voi heillä olla suuriakin vaihteluja. Generalisteilla on myös spesialisteja korkeampi koulutus, eli he eivät välttämättä ole samalla lailla sidoksissa pelkästään kalastusammattiin. Kalakaupan kannalta tärkeämpiä ovat specialistit, jotka voivat tarjota markkinoille kalaa generalisteja tasaisemmin (Niittykangas ym. 1993,124).

Sundell ym. (1989, ref. Niittykangas ym. 1993,124-125)) ovat jakaneet ammattikalastajat ryhmiin tutkiessaan vähäarvoisen kalan kalastusta ja hyödyntämistä Päijänteellä. Tyypittelyssä he päätyivät kolmeen ryhmään:

- **Erikoistuneet kalastajat**, jotka ovat keskittyneet kalastukseen ja pyrkivät aktiivisesti kehittämään kalastustapojaan ja välineitään, sekä pystyvät mukautumaan muuttuviin olosuhteisiin, mutta keskittyvät muuttuneissa olosuhteissakin kalastukseen.
- **Aktiiviset sopeutujat**, jotka ovat valmiita käyttämään kalastuksessa hankkimaansa osaamista myös uusilla ja aiemmista poikkeavilla tavoilla. He etsivät siis aktiivisesti uusia toiminnan mahdollisuuksia ja soveltavat aktiivisesti uusia toimintaperiaatteita.
- **Elämäntapakalastajat**, joille kalastus on elämäntapa, eli aktiivisuus suuntautuu kalastuksen ohella valitun elämäntavan ylläpitoon.
- **Perinnekalastajat**, joille kalastus usein on myös elämäntapa ja tarjoaa samalla mahdollisuuden lisäansioihin. Perinnekalastajat ovat usein iäkkäitä ja he ovat passiivisia välineistön ja uusien toimintamallien kehittämisen suhteen.

Jaottelun mukaan suurin osa haastatelluista merialueen troolikalastajista kuuluu asenteeltaan erikoistuneisiin ammattilaisiin, joilla tarkoituksena on saada kalastuksesta tarvittava toimeentulo, mieluiten kuitenkin keskittymällä myös muuttuneissa olosuhteissa nimenomaan pääammattimaiseen kalastukseen. Uusia toimintamuotoja kohtaan tunnetaan yleisesti suurtakin kiinnostusta, mutta tulevaisuutta koskevan epävarmuuden edessä suhtautumista uusiin investointeihin, joita toiminnan aktiivinen kehittäminen vaatisi, leimaa varovaisuus. Esimerkiksi jalostustoiminta sitoisi liiaksi työvoimaa ja sen vaatimat investoinnit olisivat poissa varsinaisen kalastuksen ylläpidosta ja kehittämisestä. Nykyisessä ammattikalastuksessa voidaan siis nähdä myös piirteitä elämäntapakalastuksesta - monet näkevät kalastuksen nimenomaan elämäntapana, josta toimeentulo halutaan saada. Kalastus koetaan erillisenä ammattina - kalastajan tehtävänä on ainoastaan kalastaa. Muu kalastukseen mahdollisesti liittyvä oheistoiminta kuuluu monien kalastajien mielestä muille tahoille.

"...nythän erikoistutaan aina kaikkihin, ni ihmiset, jotka ny tekee oma hommasa, et pitäis tulla niinko yhrel ammatil toimee, mä tarkotan, ett on kalastaja ja on kalajalostaja ja ne, ku tekee .. et siihen pitäis pyrkii ja ne sitte mahrollisimma hyvii ammattimiähii, ni sillo se menee, sillon homma pelais minu mielestän parhaiten..."

Kalastajat voidaan jakaa aktiivisiin ja passiivisiin sopeutujiin, ja tämän jaottelun kannalta kysymys kalastajien iästä ja ammatillisesta tilanteesta tulee erityisen selvästi esiin. Passiivisiin sopeutujiin lukeutuu enemmänkin vanhemman polven kalastajia, jotka aloittaessaan kokivat kalastuksen vakaaksi ammatiksi, joka on vapaa yhteiskunnallisesta ohjauksesta. Heidän asenteensa tulevaisuuteen oli yleisesti ottaen passiivinen ja lähinnä odottava - odotetaan mitä tulevaisuus tuo tullessaan ja yritetään sopeutua siihen niin hyvin kuin mahdollista. Aktiivinen suhtautuminen ja aloitteellisuus esimerkiksi uusien investointien ja velanoton suhteen tuntui monille haastatelluista vanhemman polven kalastajista vieraalta ajatukselta. Kalastusta haluttiin kuitenkin yleensä jatkaa niin kauan kuin terveys sen suinkin sallii.

Nuoremman polven kalastajien asenne ammattiinsa on jo lähtökohtaisesti hieman erilainen. He ovat joutuneet aloittamaan ammatinharjoittamisensa suurellakin velkapääomalla - kalastukseen olennaisesti liittyvä epävarmuus on taloudelliselta perustaltakin katsottuna tuttua jo alusta lähtien. Otteen yritystoiminnan harjoittamiseen on tästäkin syystä oltava aktiivinen: tarve ja halu muutoksenhallintaan vaikuttaisikin nuoremman polven kalastajilla olevan selvästi suurempi.

5. SOPEUTUMISKEINOJA

Muutoksiin sopeutumisen keinoja voidaan tarkastella ulottuvuudella aktiivisuus-passiivisuus. Aktiivisina sopeutumisen keinoina voidaan pitää toimia, jotka vaativat lisäinvestointeja joko rahallisesti tai työpanoksen intensiteetin suhteen, eli jotka tähtäävät lähinnä kalastuksen kehittämiseen ja toiminnan monipuolistamiseen, uusien toimintamallien keksimiseen ja käyttöönottoon. Passiivisiksi sopeutumiskeinoiksi kalastuksen suhteen voidaan laskea kalastuksen mahdollinen keskeyttäminen tai lopettaminen sekä muiden tulonlähteiden tehokkaampi käyttöönotto.

5.1. Aktiivisia sopeutumisen keinoja

5.1.1. Jalostuksen ja markkinoinnin kehittäminen

Salmi, J. ym. (1994,30-34) jakavat Pohjois-Satakunnan rannikolla tekemässä tutkimuksessaan kalastajat markkinointia ja jalostusta koskevien asenteiden mukaan kolmeen ryhmään: muutoksiin haluttomiin, muutoksiin varautuviin ja muutosta etsiviin. **Muutoksiin haluttomat** eivät olleet harkinneet muita markkinointivaihtoehtoja, vaan olivat suhteellisen tyytyväisiä senhetkiseen markkinointitilanteeseensa. **Muutoksiin varautuviin** luetaan kalastajat, jotka eivät aktiivisesti etsineet uusia toimintamalleja, mutta olivat kiinnostuneita muutoksia aktiivisesti etsivien innovaattoreiden toimista ja saattoivat seurata hyväksi osoittautunutta esimerkkiä.

Merialueen troolikalastajat yleisesti ottaen tiedostivat jalostukseen ja markkinointiin liittyvät mahdollisuudet, ja jalostus ja markkinointi kiinnostivatkin kalastajia ammatinharjoittamisensa kehittämisen suhteen eniten. Sinänsä omatoimiseen markkinointiin ja jalostukseen jyrkän kielteisesti suhtautuvia kalastajia aineistosta löytyi vain yksi.

"kyllä mulla semmonen kuva on siitä kuitenkin siitä jatkojalostushommasta, että jos niinko kalastajana ois niin tuota se ois aivan täysin kannattavaa hommaa, että se on kuitenkin semmosta, että merelä, kö sitä ollaa, ni sit on kaikkennäköstä kulua ja menoa siinä, mutta se ois niinkö semmosta, että siitä saatas parempi hinta siitä tuotosta ja vähemmillä kuluilla, ko se tuota jalostettas, että se ois niinko aiva järkevää, järkevää hommaa kyllä."

Haastateltujen kalastajien keskuudessa omatoimisen markkinoinnin harjoittaminen oli vähäistä. Suurin osa kalasta myytiin suoraan - mahdollisesti lajiteltuna - tukkumyyjälle. Jotkut harjoittivat myös jonkin verran vähittäismyyntiä. Monilla kalastajilla oli pitkäaikaiset vakituiset ostajat, eli vakaiden ja luotettavien markkinointisuhteiden luominen koettiin usein enemmän tavoittelemisen arvoiseksi kuin kalan myyminen aina korkeimman tarjouksen tehneelle ostajalle. Tämänkin seikan on katsottu asettavan kyseenalaiseksi talouden neoklassisen mallin soveltuvuuden sellaisenaan kalastusammattin tarkasteluun (Acheson 1981,283). Kalastajat olivat myös valmiita, tai ainakin alistuneet siihen, että markkinoiden tarpeiden tyydyttämiseksi kalan tasainen saatavuus on pyrittävä takaamaan, vaikka se merkitsisi välillä myös vähemmän kannattavien pyyntimatkojen tekemistä. Näin kalastaja joutuu nykyään toimimaan yhä enemmän markkinavoimien tarpeiden mukaan.

"Nii huanoll palkall, ja eikä sitä voi niin ku laskett sitä palkka joka päivä tasaseks. Ett se tule vaan paremmilt päivilt, tule ne palkat, ja nämä on niin ku kauppasuhteitte hoitamissi nämä huanommat päivät, ett sillo, sillo tämä homma pyäri."

Kalastajista pienen osan toimenkuvaan kuului myös jonkin verran pienimuotoista jalostusta ja torimyyntiä. Ammattikalastajien kiinnostuksen kalan jalostusta ja markkinointia kohtaan on katsottu lisääntyneen kalamarkkinatapahtumien yleistymisen myötä (Salmi, J. ym. 1994,1), ja muutamat kalastajista mainitsivatkin käyvänsä aktiivisesti kyseisissä tapahtumissa sekä myymässä että hankkimassa uusia ideoita. Niillä kalastajilla, joilla sivutoimeentulo liittyi kalankasvatukseen tai turkistarhaukseen, meni suurin osa kalasta omaan käyttöön rehujen raaka-aineeksi, eli näissä tapauksissa markkinointiongelmia ei juurikaan ollut. Tarhausta harjoittavat katsoivat kalastuksensa olevan sidoksissa tarhaukseen, joten tarhauksesta luopuminen merkitsisi heille myös kalastuksen lopettamista.

Energiaa ja etenkin aikaa markkinointistrategiaan panostamiseen ja sen muuttamiseen ei juurikaan tuntunut olevan, eivätkä monet kokeneet siihen myöskään minkäänlaista tarvetta. Tähän ryhmään kuuluvien kalastajien kalastuksessa oli aineksia elämäntapakalastajuudesta eli heidän kiinnostuksensa kohdistui lähinnä itse pyyntitoimintaan ja sen kehittämiseen. Monet olivat kuitenkin enemmän tai vähemmän tyytymättömiä nykyiseen markkinointitilanteeseensa. Etenkin tukkuliikeiden toiminta ja niiden maksukäytäntöjen vaihtelevuus herättivät monissa tyytymättömyyttä. Konkreettisia keinoja tilanteen parantamiseksi tuntui kuitenkin olevan vaikea löytää. Jo kalastuksen epäsäännöllinen aikataulu ja pitkät työrupeamat aiheuttavat ongelmia omatoimisen markkinoinnin järjestämisessä. Yhteistyön esteenä ovat myös kalastajien

väläinen kateus ja kilpailu, jotka johtavat polkumyyntiin. Joillain oli markkinointiinsa aktiivisempi omatoiminen ote, mutta tulokset eivät yleensä olleet tyydyttäviä.

"..juu kyll mä yritän ainaki (markkinoida kalaa päivittäin eri ostajille), just tätä ykköskalaa. Huanoll menestyksell kylläkin. Puhelinlasku nyt ainaki saa isommaks (naurua)"

"Suaramyyntiähä sit oo yritetty pöngätä alakuu, muttaku sehä o vähä tommosta, että siihen melekee yhe ihmise aika menis siihe myyntihommaan, eikä oo oikee joutilaita eikä vapaaehtosia siihen.."

Useimmiten vanha markkinointistrategia koettiin turvalliseksi ja vaivattomaksi ongelmista huolimatta. Koska suurin osa kalastajista myi saaliinsa samaan tukkuliikkeeseen, oli käytäntönä monien kohdalla se, että liike haki kalat kalasatamasta, joten kalastajat säästyivät näissä tapauksissa myös suuremmilta kuljetusongelmilta.

"..nii se hakkee sieltä kylymähuoneesta, että se on kuitenkin todettu nii joustavaks se homma, että siinei tarvi sitte se jäläkee, ko maihin tullee, ni ennää ihimetellä niitten kans, että muutako lapun pannee päälle, ni ne hoitelee sen sitte.."

Monet kalastajista suhtautuivat omatoimiseen markkinointiin ja jalostukseen varauksellisesti myös siitä syystä, että niiden ei katsottu kuuluvan olennaisena osana kalastajan toimenkuvaan. Niiden omaksuminen osaksi kalastustoimintaa vaatisi kalastajilta muutosta suppeaan käsitykseen kalastajasta ainoastaan tuottajana.

"...mä koen sen niin, että se tarttis kuitenkin, se ois eri miästen homma kehittä se jalostus ja tehdä, kun ne, kun kalastaa. Mullo se käsitys, et siin tulee liiaks jaettu voimavaroj ja ja siin käy niin, et kumpika homma ei käy tasapainoisest ja siittei tu kummastakaan kunnolla mitään, et ne tarttis olla erikseen ne miähet, ku jalostaa ja tutkii ja tekee näit hommii ja ne miähet eriksee, kon pyytää sen kala..ammattimiähet kumpaanki hommaan.."

"No, en mä oo panostanu, ku sitä, se on tämä markkinointipual, mä olen sitä mieltä, ett se kuulu noille kalaliikkeill, markkinoida se kala, ja ehkä jollekin tota noi järjestöll.."

Vaikka yleinen asenne omatoimisen jalostuksen ja markkinoinnin lisäämistä ja aloittamista kohtaan sinänsä oli myönteinen, ei sitä nähty lähinnä ajan puutteen vuoksi todelliseksi mahdollisuudeksi omalla kohdalla. Kalastajista kolme suunnitteli tosissaan lähitulevaisuudessa panostavansa jalostukseen, kaksi haastatelluista oli jo aktiivisesti mukana jalostustoiminnassa. Selkeästi muutoksia aktiivisesti etsiviäkin aineistosta siis

löytyi. Useimmat kalastajat pitivät laajaa jalostustoimintaa kannattamattomana. Kalaa oli jalostettu lähinnä kalamarkkinatapahtumia silmälläpitäen ja pienissä määrissä omaan käyttöön. Jalostustoiminnassa jo mukana olevista ja sitä harjoittaneista sekä harkitsevista monet työskentelivät sukulaisuussuhteille perustuvissa yrityksissä, eli perheyriksissä mahdollisuudet joustavuuteen ja toiminnan monipuolistamiseen vaikuttivat monissa tapauksissa hyviltä. Laajempikin kalastajien yhteistyö voisi olla jalostustoiminnassa yksi mahdollisuus, koska tuottajien välinen yhteistyö merkitsisi sitä, että investoinnit kalastajaa kohti olisivat pienemmät. Yhteistyötä markkinoinnissakin kaivattiin, lähinnä polkumyynnin estämiseksi.

Vähäinen panostus markkinointiin ja jalostukseen ei ole kuitenkaan välttämättä kiinni ainoastaan kalastajista. J. Salmen ym. (1994,2-3) mukaan uusien markkinointikeinojen etsimistä on saattanut estää myös lähiympäristön kielteinen asenne toimintamuotojen muutokseen kalastajayhteisöissä, joiden toimintaa on leimannut elinkeinon vakaa harjoittaminen ja perinteiset toimintamallit. Koska suuri osa merialueen troolikalastajien toimeentulosta on tullut rehupyynnistä, ei kalan laatuun myöskään liiemmin ole ollut tarvetta kiinnittää huomiota vaan on voitu tavoitella määrällisesti mahdollisimman suuria saaliita. Kalastajien koulutus kalan oikeaan käsittelytaitoon olisi siis toiminnan monipuolistamisen yhteydessä välttämätöntä.

Yleensä koulutuksesta puhuttaessa esteeksi koettiin käytännön kannalta ajanpuute, joka esti jo koulutusmahdollisuuksien ajattelemisen useimpien kohdalla. Esimerkiksi lyhytaikaistenkin kurssien järjestäminen iltaisin vaikutti mahdottomalta sovittaa kalastajien aikatauluihin. Ainoaksi sopivaksi ajankohdaksi monet näkivät kesäkuukaudet, jolloin taas toisaalta haluttiin pitää mahdollisimman paljon todellista lomaa kalastusta koskevista asioista.

Kalatuotteiden hyvä laatu markkinoi itse itseään ja huonon laadun maine kiirii nopeammin kuin hyvän. Kovenevan kansainvälisenkin kilpailun myötä tärkeänä pidettiin jalostuksessa ja markkinoinnin onnistumisessa hyvään laatuun pyrkimistä, koska se nähtiin ainoaksi keinoksi pitää hallussa jonkinlainen kilpailuvaltti. Toisaalta myös kalan hinnan parantamiseksi olisi hyvän laadun säilyttäminen ensiarvoisen tärkeää.

"..me just pyritään siihen, et koitetaan saara..laatu kohottaa mahrollisimma ylös tosa hommas, et se on todella tuaret ja niin tuaret, kun nois olosuhteis voiraan tehrä."

"Juu mejän kaikkien osapuolten jumalattoman tarkka pittää vaari, että tavara on kunnollist ja sit voiraa pyytää jotai hintaaki siit, ko tiäretää varmaa sanno, et se on .. on asiallist tavaraa, mitä myydää."

Pohjois-Satakunnan rannikon ammattikalastajien kalan markkinointia koskevassa tutkimuksessa havaittiin, että eri pyyntistrategiaa harjoittaneiden kalastajien asenteissa markkinointiin oli eroja. Muutoksiin varautuneita, jotka eivät kuitenkaan itse aktiivisesti etsineet uusia toimintamalleja, oli eniten avomerikalastusta harjoittaneiden keskuudessa (Salmi, J. ym. 1994,30).

5.1.2. Kalastusmatkailu

Kalastusmatkailun harjoittamista ammattikalastajat eivät pitäneet realistisena mahdollisuutena toimintansa monipuolistamisen kannalta. Vain yksi haastatelluista näki sen yleisesti ottaen jossain määrin realistiseksi ja kannattavaksi mahdollisuudeksi, tosin ei tässäkään tapauksessa omalla kohdallaan.

"Kyl maar sii (kalastusmatkailussa) jonkulaine mahdollisuus voisis olla jol..jollakulla, mut tota noi nii kyl siihen täytyy aika paljo santsat ennen ku se..ennen ku seekä homma käy, et kyl siin täytyy pistää rahaa sillo likko aika pal mun mielestän, et siin täytyy olla, olla sitte veneet ja vempeleet sitä varten.."

Kalastusmatkailun aloittamisen katsottiin vaativan liikaa investointeja ja tuovan mukanaan liikaa rasitteita esimerkiksi henkilökuljetusta koskevien turvallisuusvaatimusten muodossa. Suuria troolialuksia ei pidetty välttämättä edes soveliaina kyseisenlaiseen toimintaan. Kalastusmatkailuun liittyvän työn luonne ei myöskään yleisesti ottaen miellyttänyt kalastajia.

"Joo ei mun hermoni kestä sitä..heh..heh..kännipäisist turisteist saa tarpeeks jo, et mä annan jonku muu hoitaa sitä."

Kalastusta pidetään erillisenä ammattina - halutessaan kalastusmatkailuun voisi panostaa lähinnä vapaa-ajan toimintana, todellisesta työstä erillään.

"Ei ei, ei siin oo mitää .. semmosil, ketkä meinaavat kalastaa sillai, ko kuuluu kalastaa, ni ei ne ehri viämdää ketää ihmisii tua muutako ne o tiäl vaa koko aika. Ei se, ei .. se ei luanaa. Se o eri juttu semmoset, mikkä ei kalasta lainkaa ja käy ajelemas tual ihmisii ja vetää tyhjää roolii vähä aikaa ja tulee takasi, ni sit, se o eri asia."

5.1.3. Uusille kalastusalueille siirtyminen

Kalojen perässä liikkumiseen ja uusille kalastusalueille siirtymiseen suhtauduttiin kaksijakoisesti. Toiset olivat valmiita laajentamaan ja vaihtelevaan kalastusaluetta tarpeen mukaan, toisille se taas tuntui mahdottomalta, koska sen vaatimat pidemmät kulkumatkat ja merelläolot vähentäisivät entiselläänkin lähes olematonta vapaa-aikaa. Kalan hinnan alhaisuus ja pelko hintojen alenemisesta edelleen ei myöskään rohkaissut kalastajia pidentämään kalastusmatkojaan.

Kalastusmatkojen pidentämiseen liittyi etenkin pienimmillä aluksilla kalastavien kohdalla myös suuria käytännön ongelmia. Kauemmas avomerelle suuntautuvat kalastusmatkat vaatisivat monien kohdalla investointeja suurempaan ja muuttuviin olosuhteisiin soveltuvaan alukseen. Kalastusmatkojen ulottaminen kauemmas rannikolta merkitsisi myös suurempaa riippuvuutta sääolosuhteista, etenkin pienten alusten osalta, sekä kuljetuskustannusten kasvamista. Erään kalastajan mukaan nuoremmilta nykykalastajilta puuttuu myös vanhan ajan "merimieshenki", eli miehistön saaminen pidemmille matkoille saattaisi olla vaikeaa.

Monet olivat vain pakkotilanteen edessä valmiita ajattelemaan muille alueille siirtymistä ja silloinkin ainoastaan tilapäisesti, mutta muutamat olivat siitä kiinnostuneita ja jo ulottaneetkin matkoja kauemmas tarpeen vaatiessa. Perheellisten ammattikalastajien kohdalla liikkumishalu oli luonnollisesti vähäisempää kuin perheettömien kohdalla. Mahdollisista sopeutumiskeinoista uusille alueille siirtyminen vaikutti kuitenkin kaikkein helpoimmalta ja monien kohdalla todennäköisimmältä ja toteuttamiskelpoisimmalta vaihtoehdolta.

"Sinne mennään, misä on kaloi. Kalan peräs mennään, ko piänet porsaat."

5.1.4. Yhteistyöhön liittyvät mahdollisuudet

Kalastajien välinen yhteistyö

"Ei ei. Ei siit (kalastajien välisestä yhteistyöstä) tul mitää, me tapellaa ko kissa ja koirat."

Sekä virallisen että epävirallisen yhteistyön samaan pyyntiryhmään ammattikalastajien kesken katsottiin olevan vähäistä, eivätkä kaikki kalastajat olleet kovinkaan vakuuttuneita mahdollisuuksista lisätä yhteistyötä. Suurin este yhteistyön toteuttamiselle kalastajien mukaan oli ammattikuntaa riivaava "ammattitauti" eli kateus, sekä

kalastajayhteisöjen hajanaisuus ja eripuraisuus. Tätä eripuraisuutta lievenyttämään monet kaipasivat vahvaa ammattijärjestöä. Ammattikalastajat ovat olleet perinteisesti varsin heterogeeninen ja omillaan toimeentuleva ryhmä, joten järjestäytyminen on ollut perinteisesti melko vähäistä. Suomessa lisäksi maaltapako ja ammattikalastajien määrän väheneminen on ollut niin voimakasta, että harvoin voidaan enää puhua varsinaisista kalastajayhteisöistä, vaan kyseessä on heterogeeninen ja hajanainen joukko ammatikseen kalastavia (Salmi, P. ja Salmi, J. 1995a,29). Paikoittain järjestäytyneet alueelliset ammattikalastajaseurat ovat kuitenkin saaneet etenkin sisämaassa myös tuloksia aikaan (Vesa 1990,16-17). Ammattikalastajaliiton toimintaan useat kalastajat olivatkin tyytyväisiä.

"... se kuitenkin vaatis.. kalastajilta aika paljon enemmän yksimielisyyttä, ko tänä päivänä, et tota kalastajien pitäis päästä tietyistä perusasioista yksimielisyyteen ja sit se jälkeen se vaatis taas sitä, että kalastajat itse ei sitä kerkeis sitä markkinointia, varsinaista suoritusta tekemään, mutta tota..se vaatis sitte taas tämmöse jonku yhdistyksen tai yhteisön perustamista,mitä nyt on tapahtunut tuol sisämaassa, esimerkiksi järvikalastuksessa, ni siel on tapahtunut sitä, et kalastajat hoitaa yhdes asioita ja niil on sitte joku henkilö, joka hoitaa heidä asioita ja tota..sielä tää niinku tää yksimielisyys kalastajien keskuudes on aika paljon suurempaa ku tääl rannikol."

Jotkut katsoivat kalastajien välisten suhteiden olevan yleisesti ottaen parantumaan päin ja epävirallista keskinäistä avunantoa esiintyvän entistä enemmän, vaikkakin kalastajien yleinen haluttomuus jakaa usein kovalla työllä hankkimaansa tietotaitoaan on laajalti tunnettua (Acheson 1981,290). Kalastajien keskinäistä yhteydenpitoa merellä esiintyi jonkin verran, ja satamassa saatettiin yhdessä miettiä huonoilla ilmoilla merellelähdön kannattavuutta. Suuri osa kalastajista toi kuitenkin esille sen, kuinka keskinäiset suhteet perustuivat kalastusalueiden ja saaliiden osalta pitkälti myös väriin vihjeisiin ja valehteluun.

"Soitellaha sitä aina, että mitä kuuluu ookko löytäny kalaa ja toine valehtelee nii paljo ku kerkiää .. heh... Sitähä se o."

Yhteistyön onnistumisen katsottiin olevan pitkälti kiinni kalastusalueista. Sellaisilla alueilla, joilla kalaa on runsaasti, on mahdollisuus yhteistyön harjoittamiseen suurempi kuin alueilla, joilla on kilpailtava niukoista kalavaroista. Yhteistyön määrä ja toimiminen oli muutenkin alueellisesti erilaista. Esimerkiksi alueilla, joilla vanhastaan nuottakalastuksen piirissä oli harjoitettu toimivaa yhteistyötä, oli yhteistyötä suosiva

asenne säilynyt ja siirtynyt myös nykyisen troolikalastuksen piiriin. Luonteeltaan epävirallisempaa yhteistyötä kalastajien välillä oli esimerkiksi se, että toisille merellä oleville kalastajille saatettiin ilmoittaa mikäli ei itse oltu saatu tarpeeksi jalostukseen menevää kalaa.

Vain muutama haastatelluista mainitsi harjoittavansa jonkinlaista säännöllistä ja konkreettista yhteistyötä muiden kalastajien kanssa. Harjoitettu yhteistyö tarkoitti käytännössä esimerkiksi jäyttämiskoneen yhteisomistusta, sopimusta vuorottelusta kalan lajittelussa ja jonkinlaista enemmänkin epävirallista markkinointiyhteistyötä. Yleensä kokemukset alkuun saadun yhteistyön toimivuudesta olivat positiivisia, ja kalastajien välisessä yhteistyössä nähtiin keino parantaa koko ammattikunnan asemaa. Ongelmana tuntui siis olevan, ei niinkään yhteistyön toimimattomuus, vaan yhteistyön alkuunpaneminen.

Etenkin markkinointiyhteistyön puuttuminen kalastajien välillä nähtiin suureksi epäkohdaksi, koska kalastajien katsottiin olevan täysin tukkumyyjän armoilla.

"..se on semmonen, mikä tota mum mielestäni on..epäkohta täs kalastamisessa, jos kalastajat olis täs markkinoinniss enemmän mukana, ni se tapahtus enemmän kalastajien ehdoilla, mut tällä hetkellä, kun sen markkinoinnin hoitaa ..melkeinpä sataprosenttisesti joku muu kun kalastaja, ni se tapahtuu sen markkinoijan ehdoilla ja tota kalastaja on se, joka siit eniten kärsii."

Kalan aktiivisen markkinoinnin kehittäminen olikin kalastajien kalastuksensa kehittämisessä eniten kiinnostusta herättävä parannuskohde, ja lähes kaikki toivoivat kalastajien välille juuri markkinoinnissa lisää yhteistyötä. Sen todellisiin mahdollisuuksiin suhtauduttiin kaikesta huolimatta melko varauksellisesti.

Kalastajien ja viranomaisten välinen yhteistyö

Yhteistyötä eri kalastusviranomaisten kanssa kalastajat moittivat riittämättömäksi ja tehottomaksi. Viranomaisten, samoin kuin tutkijoiden, toiminta oli jäänyt kalastajille jokseenkin etäiseksi ja vieraaksi, ja selviä onnistumisia ja epäonnistumisia tai hyviä ja huonoja puolia viranomaisten toiminnasta oli vaikea löytää. Kalastajat toivoivat henkilökohtaista ja kiinteämpää suhdetta viranomaisiin, ja viranomaisilta määrätietoempaa linjaa päätöksenteossaan. Etenkin tiedonsaannin ja tiedotuksen suhteen oltiin tyytymättömiä, koska aktiivinen vuoropuhelu kentän ja viranomaisten väliltä puuttui useiden kalastajien mukaan kokonaan.

"..minusta tuntuu ainaki, että kyllä kai ne (viranomaiset) asiassa ossaa, mutta se vaa, että ne on niin kaukana täältä kentästä. Ois aiheellista käyvä kattomasa joskus täälä, että mite sitä itte kuki kalastaa."

Osasy kalastajien suhteellisen heikon aktiivisen muutosvalmiuden suhteen onkin varmasti heidän kokemansa kommunikaation vähäisyys viranomaisten kanssa, samalla kun muuttuvissa olosuhteissa tiedonsaannin merkitys toiminnan suunnittelun kannalta vain kasvaa. Monet kalastajista katsoivat joutuneensa ja joutuvansa tekemään tulevaisuutta koskevia päätöksiä liian heikolta tietopohjalta - ainoa mahdollinen keino saada tarpeellista tietoa on yrittää aktiivisesti hankkia sitä itse, omien resurssien mukaan, mutta vallan, vastuun ja tietämyksen hajauttaminen eri viranomaisille aiheuttaa ongelmia tiedonhankinnassa. Tästä syystä viranomaisten määrän vähentämistä ja toiminnan keskittämistä pidettiin yleisesti hyvänä ajatuksena. Muutamit kalastajat toivat esiin myös ajatuksen omasta kalastusministeriöstä, koska nykyisessä tilanteessa maa- ja metsätalousministeriön katsottiin keskittyvän liiaksi ainoastaan maanviljelijöiden asioista huolehtimiseen.

Myös tutkimuksessa kaivattiin aktiivisempaa yhteistyötä tutkijoiden ja kalastajien välille. RKTL:ltäkin toivottiin myös enemmän panostusta tiedottamiseen ("*jos kerra tämmönen tutkimuslaitos, kyll sen tarttis oll hiuka tiadotuslaitoski*"). Tutkimustulokset ja niiden käyttö saivat kalastajilta osakseen niin kiitosta kuin kritiikkiäkin. Tutkimustyön tarpeellisuus sinänsä tunnustettiin, ja kritiikki kohdistui lähinnä tutkimustulosten ajankohtaisuuteen, luotettavuuteen ja julkaisuperiaatteisiin. Etenkin taannoinen Kansanterveyslaitoksen silakan myrkkypitoisuudesta tekemä tutkimus ja tulosten julkistaminen oli jäänyt kalastajien mieleen, koska sen seurauksena silakan kysyntä markkinoilla oli pudonnut joksikin aikaa selvästi. Monesti myös kalastajien motivoiminen erilaisiin tutkimuksellisiin toimintoihin, niiden tarkoituksenmukaisuuden selvittäminen ja perusteleva oli kalastajien mielestä jäänyt vähäiseksi.

"Kai tutkimuksest ain jottai hyäty o. En mää sitä sano. Mut en mä tiädä tämmöset, niin ko tämmöset piirit sun muuta, nii ei mull o mittä muuta tullu niistä ku joku tilastolappu, mitä tarttis täyttä. Tuntuu, että ei ne mittä muuta teekää, ko niit lähettä ajan kuluks."

"Kyll ne kyselyi tekevä kaikke näkössi, nämät mutta, mutta ja kaikk täyty tekke ilmoitukset, ett kui komia o kalasaaliit ja kaikki, mutt en mä tiärä, ei siält oikke vasta tull mittä. Tarttis seki pual ja hoitta sitt."

Tutkimusta tulisi kalastajien mielestä suunnata esimerkiksi vesistöjen tilaa ja kalakannoissa tapahtuneita ja tapahtuvia muutoksia koskevaksi.

"Siitä tutkimisest mä antasi hyvi lyhyt, yksinkertane resepti..pääasia et ne tutkijat pitää vaari, ettei veret likastu ja saastu..pitä puhtaana niitä. Kyl se loput sit hoita ittellee, kato luonto hoitaa loput, me ei voir mitä täst yläpual sil muutako katto, ettei päästetä myrkkyyjä tonne meree, se on aa ja oo tästä tutkimusmeininkii."

"..niihin kantoihin ja niitten vaihteluihin, ja semmosia, se näihin ympäristöpäästöongelmat, että miten ne vaikuttaa. Tämänlaatuista kai sen (tutkimuksen) pitää olla..ja samalla vesistöjen tutkimisen suhteen. Ne voiaan muuttaa, tai miten muuttuu kalaveet."

Halukkuutta olla osallisena päätöksenteossa ja tutkimusprosesseissa kalastajilta siis löytyi. Tutkimustulosten ja kalastajien oman kokemukseräisen tiedon yhdistäminen sekä eri intressiryhmien välinen yhteistyö kalastusta koskevia päätöksiä tehtäessä johtaisi tehokkaampaan paikallisen sosiaalisen pääoman käyttöönottoon, ja voimakkaampi osallistuminen päätöksentekoon motivoisi kalastajia varmasti myös enemmän yhteisesti luotujen pelisääntöjen noudattamiseen.

5.1.5. Velanotto ja investoinnit

"Tänä päivänä ei kannata enää paljo alkaa tähä hommaa. Enne se tiätysti olik, silloko tämä oli viä aika lailla turvattu ammatti, muttei tänä päivänä, et kyllä ihan on miäletöntä ottaa velkaa kalastuksee."

Kalastuksen nykytilanteessa suurin osa kalastajista piti lisävelanottoa kannattamattomana. Halukkuus ja valmius uusiin investointeihin ja velanottoon oli kuitenkin suhteellisen korkea lähinnä suurimmilla (yli 28 metrin) aluksilla kalastavien keskuudessa. He olivat jo ennestään melko velkaantuneita ja katsoivat olevansa valmiita tekemään kaikkensa saadakseen toimintansa mahdollisimman kannattavaksi ja saadakseen näin myös vastinetta panostuksilleen. Velkaantuminen oli myös johtanut siihen, että velkojensa maksamiseksi suurilla aluksilla kalastavilla kalastusmatkat ulottuivat kauas: merellä saatettiin viettää vuorokausia käymättä rannassa. Kalastustehokkuuteen sinänsä oli ilmeisesti jouduttu panostamaan kaikissa alusryhmissä, koska verrattaessa kalastajien vuosien 1993 ja 1994 saalistilastoja huomataan, että reilusti yli puolella kalastajista saalismäärä oli kasvanut, monilla

hyvinkin huomattavasti. Vuonna 1993 kalastajien keskimääräinen saalis oli 418200 kiloa ja vuonna 1994 se oli jo 643500 kiloa.

Kalastuksen tehostaminen ja rationalisoiminen kuitenkin yleensä edellyttävät velkaantumista, mikä taas edellyttää toiminta-alueiden laajenemista, ja samalla sillä on siis myös vaikutuksensa esimerkiksi perhe-elämään ja vapaa-aikaan. Tämä on osaltaan alentamassa velanottohalukkuutta.

"..tämmösill vanhoill paateill, ku saa määrätty, määrätty toimeentulo asti, ni niitte kanss voi sitt jatka taas seuraava vua ja eikä ol semmosiss loukuss niin ko sitt, ku teke ison, ison velan, nii siin on niin ku määrätys loukuss, ett sitä on pakko tekke, on ilma mikä tahtos, ni aina on mentävä."

Suurilla aluksilla kalastavat olivat kiinnostuneita investoimaan lähinnä pyyntitekniikkaan ja itse alukseen, mutta toiminnan monipuolistamiseen he eivät suhtautuneet kovinkaan innokkaasti. Toisaalta suurimpien alusten kuntoon ja tekniikkaan oltiin jo yleisesti ottaen suhteellisen tyytyväisiä. Jo silloin kun oli päätetty investoida suureen alukseen, oli hinta-laatu-suhdetta mietitty pitkään ja tehty myös muunlaisia kannattavuuslaskelmia esimerkiksi siitä, millä kalan vähimmäishinnalla kalastus on edelleen kannattavaa suhteessa investointeihin. Riskit ja tuotot oli siis mahdollisuuksien mukaan laskettu etukäteen. Halukkuutta tehdä uusia investointeja oli selkeästi eniten nuorempien kalastajien keskuudessa, joiden asenne kalastuksen tulevaisuudenmahdollisuuksiin oli optimistisin ja innostus ammatinharjoittamiseen vielä suuri.

Kalastajien suhtautumista investointeihin ja velanottoon leimasi kuitenkin varovaisuus ja pitkällinen harkinta. Monille ainoaa näköpiirissä olevaa tulevaisuuden investointia edustivat EU:n vaatimat kylmätilat. Virheinvestointeihin ei nykytilanteessa katsottu olevan varaa, joten kannattavuutta haluttiin parantaa lähinnä valitsemalla mahdollisimman pieniä ja mahdollisimman varmoja investointikohteita. Suurta riskinottovalmiutta ja kokeilunhalua etenkin vanhempien kalastajien keskuudessa ei esiintynyt.

"Nää inga nu mera int nää de som ja ska investera nu så får ja vara skulder tills ja får pension, de e int så bra de heller, nää int för min del i alla fall."

"No pikkuhiljaa o ollu ajatuksena perkauskoneita ja tuommosia, vaikka jalat maasa edetää, että ei niitä, kato, tuu virheinvestointeja."

Ammattikalastuksessa yleisesti ottaen uusien investointien rahoitus sinänsä ei ole ylitsepäaseämätön ongelma. Hankaluudet tulevat esiin myöhemmin, kun kalastussektorin

toimintaedellytykset edelleen heikkenevät esimerkiksi säätelyn, kalan hinnan laskun tai kalakannoissa tapahtuvan taantumisen myötä (Salmi, P. ja Salmi, J. 1995b,77)

5.2. Passiivisia sopeutumisen keinoja

5.2.1. Kalastuksen lopettaminen

Aineiston 28 kalastajasta vain kolme oli todella vakavissaan harkinnut tai parhaillaan harkitsemassa kalastuksesta luopumista. Eräällä eläkkeelle jäämässä olevalla kalastajalla syynä oli kyllästyminen ja väsyminen ammattiin sekä psyykkisesti että fyysisesti.

"Ja ha no blivit trött, ja måste no säga, att ja blivi trött på det. Som ja sa, så ja ha upplevt alla perioderna om fiske nu sen ja börja me farsgubben, ingen noga gärna."

Hän oli pettynyt ammattikalastuksen nykytilaan ja oli myös hyvin pessimistinen sen tulevaisuuden suhteen. Lisääntynyt kilpailu ja ahneus sekä säätelytoimet ovat tuoneet alalle mukaan myös ekologiselta kannalta kestävämmän puolen, eli luonnonresurssien tuhlaamisen, kalojen heittäminen takaisin mereen eli dumpkauksen, mitä hän ei voinut hyväksyä.

"...De no alltid haft de då, att de liksom, man bör ha någo nytta av de som, att fisken aldrig få liksom kastas bort..."

Muista lopettamiseen mahdollisesti johtavista syistä esiin nousivat kannattavuuden huomattava heikkeneminen ja terveydelliset syyt. Sellaisillakin kalastajilla, joilla oli lopettaminen joskus ollut varteenotettavana vaihtoehtona, suureksi esteeksi kalastuksesta luopumiselle nousi kalastusaluksen myynnin vaikeus, joka pakotti jatkamaan troolikalastusta heikosta kannattavuudesta huolimatta. Yksi nuoremmista kalastajista aikoi heti investoida muuhun kohteeseen, kunhan saisi aluksensa myydyksi - mahdollisen ostajan kanssa oli jo käyty neuvotteluja.

"Toisaalta on niin mahoton ehkä luopua tänä päivänä tuommosesta vehkeestä, jos sitä ajattelee sillä lailla. Markkinat tuommosille aluksille tuollasesta hinnasta, ne on mahottomat tietenki..tänä päivänä."

Tiedon vähyys EU:hun liittymisen myötä kalastusta kohtaavista uudistuksista oli suuri epävarmuutta aiheuttava tekijä. Monien asenne kalastustaan kohtaan olikin se, että on odotettava joitain vuosia ennenkuin saadaan tarkka selvyys ammattikalastuksen tulevaisuuden mahdollisuuksista eli kannattaako jatkaa vai lopettaa - siihen asti on vain pakko koettaa sopeutua.

"No siin vallitsi minu henkilökohtasest täl alal suur epävarmuus just..nyt tämä EU myötä ja tämmöste myötä, koska me ei oikeen tiäretä, mitä on tulos... Pitää vaa vartoo ja katsoo ja ottaa vastaan, mitä tulee ja sit .. ku näkee kuin käy, ollaank henkis vai ei."

Suurelta osalta kalastajia puuttuu myös koulutus, joka mahdollistaisi muihin töihin siirtymisen. Kalastus on monille ollut pienestä pitäen kaikesta huolimatta joko ihanneammatti tai ainoa vaihtoehto, ja se säilyy ainoana vaihtoehtona etenkin saaristossa asuvilla myös vaihtoehtoisten työmahdollisuuksien puuttumisen vuoksi. Useimmat kalastajista eivät olleet edes tarkemmin ajatelleet mitä tekisivät, jos todella joutuisivat jostain syystä kalastuksensa lopettamaan. Kalastajien ikärakenne ei myöskään nykyisessä työmarkkinatilanteessa suosi kalastuksen lopettamista, koska suuri osa kalastajista katsoi olevansa liian vanhoja saamaan muuta työtä tai kouluttamaan itseään uuteen ammattiin, mutta samalla liian nuoria jäämään eläkkeelle. Työttömyyskorvausten saaminenkaan ei kalastajalle ole itsestäänselvyys. Useiden kalastajien mielestä toimeentulo on ansaittava työllä - korvauksia ei olisi missään muodossa edes haluttu nostaa.

Kalastajien yleinen haluttomuus vaihtaa ammattia ja lopettaa kalastus kuvastaa heidän voimakasta sitoutuneisuuttaan ammattiinsa, mikä johtunee pitkälti ammatin periytyvyydestä ja toisaalta vähäisistä vaihtoehtoista (Salmi P. ja Salmi, J. 1993,109-110). Myös investoinnit suuriin aluksiin ja troolikalustoon merkitsevät sitä, että pääomakustannusten ollessa suuret vaaditaan tulevaisuudessa korkeampia tuottoja, eli usko ammatin mahdollisuuksiin ja tulevaisuuteen on oltava lujaa. Vaikka monet kalastajista näkivätkin oman ammatillisen tulevaisuutensa hyvin negatiivisessa valossa, ei lopettaminen tuntunut realistiselta vaihtoehdolta. Sen estivät niin käytännölliset kuin enemmän kalastajien henkilökohtaisiin arvostuksiin liittyvät syyt - periaatteena useimmilla on kalastuksen jatkaminen taloudellisesta tilanteesta ja tulevaisuudenuhista huolimatta.

"..kyllä kai tässä on sellasta veitten terällä oleskelua ollu pitkä aikaa, mutta ku tähä on joskus alakamu, nii se on pakko kahtua loppuu."

"Kalastan niin kauan, kun henki pihisee."

5.2.2. Menojen karsiminen

"Ei .. joo .. ne o jo, se on kyl kaikki, mikä on, et siit ei voi enää ottaa pois mitää, muuta, ko jos tua perämoottori ja sil ajaa ulos..heh..heh..ei, kyl se on, se on todella, ni..aika minimissään meillä, pienellä miehistöllä.."

Kalastajat katsoivat joutuneensa tinkimään kalastuksessaan jo lähes kaikesta mahdollisesta ylimääräisestä, joten menojen karsimista useimmat pitivät mahdottomana vaihtoehtona. Miehistö aluksilla oli jo toiminnan onnistumisen, turvallisuuden ja tehokkuuden kannalta minimissään (1-5 miehistön jäsentä). Useat toivoivat mieluumminkin mahdollisuutta ja resursseja palkata lisää miehistöä, koska se taas loisi pohjaa toiminnan monipuolistamiselle, joka nykyisillä resursseilla vaikutti useimpien kohdalla kannattavuuden kannalta riittävän suurissa mittasuhteissa mahdottomalta. Kalastusmatkoja ei ollut mahdollista lyhentää, koska kalastuslupien saannissa olisi ongelmia tai kalaa ei ollut mahdollisuutta saada riittävästi lähempää. Kalastusmatkoja monet olivat jo ennestään joutuneet mahdollisuuksien mukaan lyhentämäänkin turvatakseen itselleen edes jonkin verran vapaa-aikaa tai levätäkseen iän tuomien rasitusten vuoksi.

"Kyllä me on tehty niin (lyhennetty kalastusmatkoja), se on tullu iän myötä, ei viittitä eikä jakseta niin paljoa.."

Suurta osaa haastatelluista etenkin vanhemman polven kalastajista voidaan pitää lähinnä passiivisina sopeutujina, jotka pyrkivät hankkimaan vähennyksiä kuluihinsa sieltä, mistä ne ovat mielekkäimmällä tavalla saatavissa, eivätkä pyri tekemään uusia investointeja, joiden lopputuloksesta ei ole varmaa tietoa. Pienimuotoistenkin säästöjen hakeminen tuntui kuitenkin olevan nykytilanteessa jo vaikeaa, koska toiminnan täysipainoisen jatkamisen kannalta mahdolliset säästökohteet oli monien kohdalla jo läpikäyty. Ainoaksi todelliseksi mahdollisuudeksi karsia kalastukseen liittyviä menoja kalastajat näkivät valtiovallan puuttumisen asiaan polttoainehintojen alentamisen ja polttoaineen verovähennyksien muodossa.

6. SUOMALAISEN AMMATTIKALASTUKSEN TULEVAISUUS

Kalastajien mielissä ammattikalastuksen tulevaisuus Suomessa näyttäytyi synkkänä. Kalan hinnan alhaisuus oli suuri epävarmuustekijä, ja hinnan mahdollinen aleneminen koettiin jo lähes kuoliniskuksi ammattimaiselle kalastukselle. Suurimpia huolenaiheita olivat myös Euroopan Unioni ja sen mahdollisesti mukanaan tuomat muutokset, kuten rehunkalastuksen kieltäminen, markkinoiden avautuminen ja lisääntyvä kilpailu ja kalastuksen lisääntyvä säätely, joka sotii kalastuksen kuvaan liittyvää vapauden käsitystä vastaan. Muutos on kuitenkin väistämätön.

"No minust se näyttää kuolevalta ammatilta, mutta sitä en tiädä sit, mitä tää EU jälkee tapahtuu..joko huanonee tai paranee, mut näinkä se ei voi jatkua.."

Jotkut toivoivat toisaalta Euroopan Unioniin liittymisen tuovan mukanaan parannuksia elinkeinon harjoittamiseen markkinointimahdollisuuksien laajenemisen myötä, mutta yleensä markkinoiden epäiltiin laajenevan ainoastaan kotimaassa. Reaalinen usko markkinointi- ja jalostusportaan kykyyn viedä suomalaisia kalatuotteita laajemmin ulkomaanmarkkinoille ei monien kohdalla ollut suuri. Eräs kalastaja katsoikin ongelmana suomalaisen kalastuksen tulevaisuuden kannalta olevan sen, että kalakauppa ja kalan jatkojalostus eivät ole aloina kehittyneet yhtä nopeasti kuin itse kalastus.

Samalla näillä epävarmuustekijöillä, etenkin kilpailun kasvulla, voidaan katsoa kuitenkin olevan mahdollisuus toimia muutoksen alkuunpanijoina, jos ne saavat ammattikunnan "innovaattorit" yhä aktiivisemmalla tavalla tiedostamaan oman kalastuksensa ja siihen liittyvien oheistoimintojen kehittämismahdollisuudet. Yhteiskunnallisissa muutoksissa myös itsellä on oltava valmius muuttua. Suuret muutokset tuovat mukanaan suuria haasteita, joihin vastaaminen vaatii riskinottoa ja kauaskatseisuutta kaikilta kalastukseen ammattimaisena elinkeinona liittyviltä osapuolilta, niin kalastajilta, kalan jatkokäsittelijöiltä ja myyjiltä kuin kuluttajiltakin.

"..se (kalastuksen jatkuminen) riippuu nyt vähä siitäkin, kui menee, kui meijän kuluttajat suhtautuu ja nimenomaan meillois tärkeä nyt toi .. toi jalostushomma ja toi tuatekehittely tosa, et me saaraan omast maast kilpailu kykyneen tuate, mitä nyt tuaraan ulkomailt. Meijä on ihan turha, meijän kalastajien kiroilla, etku ulkoo tuaraan kalaa, jollei meilloi tarjota sammallaista .. tuatet, vastaavaa tuatet kuluttajalle, mitä se haluaa syäädä.."

Kilpailun koveneminen tuo mukanaan muutoksia, jotka vaikuttavat kalastuksen luonteeseen. Suurin osa kalastajista oli sitä mieltä, että tulevaisuudessa, ollakseen kannattavaa, kalastus tulee olemaan yhä suurimuotoisempaa ja tehokkaampaa. Vain suurilla ja vahvoilla on mahdollisuus pärjätä. Heidän mielestään kalastusta tulee yhä enenevässä määrin hallitsemaan avomerikalastus ja sellaiset suuret alukset, joilla kalastusta on mahdollista harjoittaa ympäri vuoden ja jotka näin voivat toimittaa kalaa markkinoille tasaisesti ja varmasti. Tästä syystä kalastajat katsovat pyyntialusten koon edelleen kasvavan, samalla kun kalastajien määrä yhä vähenee.

Myös rannikkokalastuksella nähtiin kuitenkin olevan mahdollisuuksia säilyä ja kehittyä tulevaisuudessa, koska siihen on mahdollista joustavammin yhdistää esimerkiksi verkkokalastusta ja kalastusmatkailua. Monet uskoivat rannikkokalastuksen selviytymismahdollisuuksiin, koska siinä on helpompi valvoa saaliskalan laatua ja toimittaa näin hyvää tuotetta kotimaan markkinoille. Kalastuksen tulevaisuuden suhteen monet kalastajista pitivät tärkeänä, että tehtäisiin selvä ero todellisten ammattikalastajien ja saalistaan myös mahdollisesti markkinoille myyvien vapaa-ajankalastajien välille esimerkiksi verkkorajoituksin. Jotta suomalainen ammattikalastus voisi selviytyä, olisi markkinat jätettävä todella kalastuksesta elantonsa pääosin saaville.

"..jos tämä menee tämmösen, mitä tää nyt on, ni tää .. ja tost putoo vähä noit, mikkä haluu lopettaa semmose, mikkä ei..joko lopetetaa tai lopetutetaa, mikä sit onki se, ni varmast ne, ketkä sit jäävät tähä näi, ni kyl ne varmast pärjää, mut tuo noi, et jos täsä kuka vaa räpii tosa noi ja nyt tää annetaa pyärii tämmösen, ettei oo mitää..niinko mihinkää suuntaa mitää holttii, ni ei täst, ei täst tu mitää."

7. LOPUKSI

Kalastuselinkeinoon - elämäntavan - perustana olevat taloudelliset määreet ovat muuttuneet ja muuttumassa nopeasti. Kalastukseen perinteisesti liitetyt arvot, kuten vapaus, riittävän toimeentulon ja työllisyyden takaaminen, luonnonresurssin ja luonnon kunnioittaminen ja "kohtuukäyttö" sekä itsenäisyys, uhkaavat väistyä modernin yrityskulttuurin vaatimusten tieltä. Kyse kalastuksen tulevaisuudessa onkin siitä, millaisin keinoin kalastajat voivat näihin muutoksiin vastata ja sopeutua - millaisin keinoin ratkaista syntynyt ristiriita elämäntavan kulttuuristen ja taloudellisten määreiden välillä.

"..se tää kalastus on nykyä tai viime vuasin muuttunu enemmän semmoseks yritystoiminnaks, millä pitää elää ja tulla toimee ja hoitaa kaikki velvoitteet ja riskit on kasvanu kaikennäköset, se ei o enää iha sitä samaa, mitä se o ollu 20 vuotta sitte, että melkeen, luanne on muuttunu..täysin."

Tulevaisuutta koskeva epävarmuus vaikeuttaa merialueen troolikalastajien ryhtymistä aktiivisesti kehittämään uusia toimintamalleja: itse kalastusta ja sitä mahdollisesti täydentäviä muita toimintoja, kuten omatoimisen jalostuksen ja markkinoinnin tai kalastajien välisen yhteistyön lisäämistä. Pitkäjänteinen suunnittelu on mahdotonta, koska tulevaisuudesta ei ole tietoa. Taustalla ovat myös vanhat traditiot, arvot ja käsitykset kalastamisesta enemmänkin muuttumattomana elämäntapana kuin nykyaikaisena yritystoimintana kilpailun suhteen kovenevassa yhteiskunnassa. Eräs kalastajan vaimo pukee asian sanoiksi:

"Sen e de ju de också, att att hela koren e no egentligen lite rädd för förändring på någo sätt att de e en gammal traditions sen e kor eller yrke, hus sku ja säga, å alla e rädda för förändringar, de tar många år, innan man vågar alls."

Tällä hetkellä ammattikalastajien kohdalla ei niinkään voida puhua yleisesti ottaen selkeän aktiivisesta muutoshalukkuudesta ja -valmiudesta. Monien ammattikalastajien suhteellisen konservatiivinen, säilyttämiseen pyrkivä asenne johtunee osittain ammattikunnan ikärakenteesta: uutta nuorta verta kalastaja-ammattikunnan suoniin ei liiemmin ole tulossa kalastuksen epävarmuuden vuoksi. Kuitenkin nimenomaan nuorten

kalastajien alalletuloa eräs kalastajista piti ensiarvoisen tärkeänä seikkana sekä vanhojen talonpoikaisten ajatusmallien murentajana että myös ammattikuvan uudistajana.

"De fiskrakåren borde få nytt blod i sina ådror. Fiskarkåren ä, ha blivi en sån dä, nä de gått mycke i arv, så alla dom dä alla gamla invanda systemena ha blivi för mycke. De ä nog bra, om vi få lite nytt blod i vår kär föra, att vi får också nya ideer o vi få nya synsätt, vet du. Nya människor ser på ett annat vis på näring."

Jos troolikalastajien tulevaisuudenmahdollisuuksia tarkastellaan sopeutumiskyvyn suhteen, eli kuinka joustavasti kalastajat pystyvät sopeutumaan muuttuviin olosuhteisiin, tuntui kalastajilla keskimäärin olevan suhteellisen hyvä sopeutumiskyky ja henkinen joustavuus, jota kalastus ammattina jo erilaisten epävarmuustekijöiden vuoksi edellyttää. Lisäksi sitoutuneisuus ammattiin oli haastatelluilla kalastajilla suuri, eli halu jatkaa kalastusta myös muuttuneissa ja tiukentuneissa olosuhteissa oli suurimmalla osalla säilynyt. Turhaan ei Roos (1981,32) siis kuvaa suomalaisuutta toisaalta huonommuuden ja syrjäisyyden, mutta toisaalta myös muita paremman kestävyuden (sisu) yhdistelmäksi. Vaikka monilla kalastajista oli jonkinasteista ammatillista sivutoimintaa kalastuksen rinnalla, oli monella halu jättää muut työt, jos vain taloudelliset olosuhteet mahdollistaisivat keskittymisen kalastukseen.

Merialueen troolikalastajien asenne ammatinharjoittamiseensa ja tulevaisuuteensa on siis lähinnä odottava. Aktiivista muutosvalmiuttakin löytyy ja paljosta on jo jouduttu tinkimään, mutta useimmiten vielä toivotaan ymmärrystä ja tukea elinkeinon harjoittamiseen. Pitkällemenevien yleistysten teko tuntuu kuitenkin jokseenkin vaikealta ja epäoikeudenmukaiselta, koska merialueen ammattikalastajat eivät suinkaan ole homogeeninen ryhmä muutosvalmiutensa ja sopeutumiskykynsäkään suhteen. Heterogeenisuus johtuu muun muassa kalastajien iästä, ammatillisesta tilanteesta, asuinpaikasta, kalastusyrityksen luonteesta ja kalastustulojen osuudesta kaikista kalastajan tuloista kuin myös kalastajien persoonallisuuteen liittyvistä yksilöllisistä piirteistäkin.

Muutos troolikalastajien ammattikuvassa lienee kuitenkin väistämätön. Jos kalastusmuoto säilyy tulevaisuudessa edelleen edes jossain määrin kannattavana ja houkuttelevana toimintana, muuttanevat uudet nuoret alalletulevat kalastajat perinteistä ammattikalastajakuvaa, koska heidän asenteensa ja aktiivisuutensa ammatinharjoittamiseen on luonteeltaan erilaista. Siihen, että kalastus todella säilyy kannattavana, vaaditaan aktiivisia toimenpiteitä ja kattavaa yhteistyötä niin itse kalastajien kuin viranomaistenkin taholta.

8. KIITOKSET

Työ tehtiin opetusministeriön korkeakouluopiskelijoiden harjoitteluun myöntämällä määrärahalla. Harjoittelu liittyi Joensuun yliopiston sosiologian opintoihin. Kiitän Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitosta sekä etenkin Juhani ja Pekka Salmea kommenteista ja tekstin parannusehdotuksista sekä tutkimukseen liittyvästä materiaalista. Kiitokset myös Joensuun yliopiston sosiologian laitokselle, joka myönsi käyttööni työskentelytilat ja -laitteet.

9. KIRJALLISUUS

AARNIO, J. 1993. Kalastus - perinteiden jatkamista vai vapaa valinta? Teoksessa SALMI, J. & SALMI, P. (toim.): Sisävesi- ja rannikkokalastaja muutospainneiden alla. Arkipäivän ongelmat ammattikalastajien kertomana. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Kalatutkimuksia 72. Helsinki.

ACHESON, J. M. 1981. Anthropology of fishing. *Annual Review of Anthropology* 10, 275-316.

ASP, E. & PELTONEN, M. 1979. Työn sosiologia. Otava. Keuruu.

EYTHORSSON, E. 1991. Resursser, livsform og lokal kunnskap. Studie av en fjordbygd i Finnmark. Hovedfagsoppgave i samfunnsvitenskap. Institutt for samfunnsvitenskap. Universitet i Tromsø.

FOX, R. 1978. The Tory Islanders. Cambridge University Press. Cambridge.

HARKER, R. & MAHAR, C. & WILKES, C. (ed.) 1990. An Introduction to the Work of Pierre Bourdieu. The Practice of Theory. The MacMillan Press Ltd.

KORTTEINEN, M. 1982. Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Otava. Keuruu.

LAPPALAINEN, A. 1995. Kalastuskulttuuri muuttuvassa yhteiskunnassa. Teoksessa HYYTINEN, L. & KUPIAINEN, H. (toim.): Kalaveteen piirretty viiva. Kalastus ja kalastaja yhteiskunnallisten muutosten pyörteissä (artikkelikokoelma). Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Julkaisuja 37. Pieksämäki.

NIITTYKANGAS, H. & LÄÄPERI, R. & SALO, H. & SUNDELL, P. & LAUKKANEN, T. 1993. Sisävesialueen ammattikalastuksen rakenne ja kehityksen edellytykset. Jyväskylän yliopisto. Keski-Suomen taloudellinen tutkimuskeskus. Julkaisuja 126. Jyväskylä.

PUOHINIEMI M. 1993. Suomalaisten arvot ja tulevaisuus. Analyysi väestön ja vaikuttajien näkemyksistä. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5.

RANTA-AHO, K. 1994. Ammattikalastus muutosten edessä. Teoksessa LAPPALAINEN, A. & RAHIKAINEN, M. (toim.) Muuttuva kalatalous. Ympäristöalan ammattijärjestö YAJ ry. Helsinki.

ROOS, J. P. 1981. Suomalainen elämäntapa. Teoksessa RAHKONEN, K. (toim.): Elämäntapaa etsimässä. Gummerus. Jyväskylä.

ROOS, J. P. 1988. Elämäntavasta elämäkertaan. Gummerus. Jyväskylä.

SALMI, J. & SALMI, P. 1991. Silakan kalastuksesta monilajikalastukseen. Pohjois-Satakunnan rannikon ammattikalastuksen muutokset. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Kalatutkimuksia 30. Helsinki.

SALMI, J. & SALMI, P. & SETÄLÄ, J. 1994. Ammattikalastajien kalan markkinointi. Ongelmat ja kehittämisedellytykset Pohjois-Satakunnan rannikolla. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Kalatutkimuksia 83. Helsinki.

SALMI, P. 1992. Itä-Suomen troolikalastaja yleisen mielipiteen ja muikkulaman puristuksessa. Suomen Kalastuslehti 5.

SALMI, P. & SALMI, J. (toim.) 1993. Sisävesi- ja rannikkokalastaja muutospaineiden alla. Arkipäivän ongelmat ammattikalastajien kertomana. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Kalatutkimuksia 72. Painatuskeskus Oy. Helsinki.

SALMI, P. & SALMI, J. 1995a. Elinkeinon ja elämäntavan rajavesillä. Ammattikalastuksen ja kalastajayhteisöjen tutkimuksista Suomessa ja ulkomailla. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Kala- ja Riistaraportteja 30.

SALMI, P. & SALMI, J. 1995b. Pyyntitapojen ja pyyntistrategioiden merkitys kalastusyriyten toiminnassa. Vuoksen vesistön ja Selkämeren ammattikalastuksen muutoksista. Teoksessa MANNINEN, K. & WESTMAN, K. (toim.) Pyyntitavat ennen ja nyt - symposium (30.11.1993 Riihimäki). Kalastusmuseoyhdistyksen julkaisuja 8. Helsinki.

SMITH, C. & McKELVEY, R. 1986. Specialist and Generalist: Roles for Coping with Variability. North American Journal of Fisheries Management 6, 88-99.

SULKUNEN, P. 1987. Johdatus sosiologiaan. WSOY. Juva.

VESA, R. 1990. Nykypäivän sisävesikalastus ei ole pelkkää huoletonta kalastusta. Kalastaja 5.